

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Acta Ecclesiae Mediolanensis

Actorvm Ecclesiae Mediolanensis, Pars Tertia - In Qva, Liber Memorialis Ad
populum Ciuitatis, & Dioecesis Mediolanensis, A Beato Carolo Borromaeo
Titvli Sanctae Praxedis compositus continetur

Borromeo, Carlo

Brixiae, 1603

Libri quinti.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10502

D E
VITA ET REBUS GESTIS,
CAROLI CARD.
S. PRAXEDIS,
ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI.

Liber Quintus.

Que post pe-
stem contra
Caroli acta
gesta sunt.
Caput I.

Cum res tantas Ca-
rolus gessisset: re-
stabat, vt ijs pre-
miis afficeretur,
qua prastantissi-
mo cuique, ex ijs,
qui Christum se-
quuntur, in terra, quidem sunt expe-
ctanda, dico, vt varijs, furus, mole-
stijs, acerbitatibusque premeretur.
Id, cum Diabolus ad impediendum
commune salutis negotium semper
curret: saepenumero etiam Dominus
permittit, ne sese homo magno salu-
tis periculo offerat: & eo maiore glo-
rie mercedem accipiat in caelo; quo
gravioribus, in terra, perfunctus est
periculis, & laboribus. Caroli res pe-
stis causa gestas, praesentes, absentel-
que; ij quoque, qui initio, in multis
dissentierant, diuinis laudibus extule-
runt: & pene ex vltimis terris, etiam
regia missa, fuerunt, gratulationes,
alieni homines, ac maleuoli coacti
sunt, vel obmutescere, vel probare.
Sed non ideo tamen non fuerunt, qui pro-
ximis annis duobus, negotium ei gra-
uius etiam, & molestius, quam antea
varijs de rebus facerent, ac ob ea
ipsa, qua pestilentiae causa fecerat,
criminis aliquid inuenirent ad Pon-
tificem Gregorium deferendum. Igi-
tur Gubernator, qui iam inde ab eius
cui successerat tempore, alienum, a
Carolo animum propter ea, qua tum

acciderunt, habuisse videbatur; vix
morbi sublatis impedimentis, iuris-
dictionis ecclesiasticae negotium in-
staurari curat: Senatus nomine Ro-
mam ea de re, mitti iubet, delectus est
Iacobus Ricardus iuriscoultus Lau-
densis, nunc Senatus Mediolani Prae-
ses, cuius virtutem, diligentiam, stu-
diumque, cum regij legati probarent;
modestiam quoque, & aduersus Carolum
reuerentiam ipsi quoque Caroli
procuratores laudabant. Ac eodem fe-
re tempore venit a Rege, missus ex
Hispania Marchio Alcanisij, vir pru-
dens, & pius; qui diu iam omnium iu-
ris ecclesiastici controuersiarum caus-
sa expectabatur, qua in alijs quoque
erant Regis prouincijs, de quo prin-
cipe viro silendum non videtur; licet
regiam causam caute, ac diligenter
egerit; optimo tamen animo, summa
que obseruantia, in Carolum fuisse:
nam & a Rege plurimi illum fieri af-
firmare solebat: stultumque, omnino es-
se palam semper praedicauit, de ipsius
mente quidquam sanctitate alienum
susplicari. Itaque Gregorij Pont. iussu
nonnulli Cardinales, viris alijs eru-
ditissimis adiunctis, re totam cognos-
cendam susceperunt. Sed ad pristinas
causas addi Gubernatori, iussu
recentem, de pestilentia querelam;
quod de sacris hominibus pestis caus-
sa custodiendis, & liberandis, Carolus
constituerat: feceratque; vt omnes, qui
cum-

cumque ecclesiasticæ administrationis gratia opus fuissent, ad omnia loca peruenirent, suorum tantummodo de sanitate testimonijs acceptis. eam ob rem ciuitatem scilicet in discrimen adduxisse criminabatur. Præterea Caroli administrationem, eiusque Vicariorum foris, & in vrbe magno studio scrutatus est, si quid inueniret errati; vt multis eum posset nominibus accusare: vsque eo, vt si ecclesia rectore careret; si quid forte grauius publice peccati poenitentia nomine imponeretur; & alia eiusmodi diligenter obseruarentur; & ijs de rebus testimonia Romam mittenda colligerentur. Procuratores castellarum agri Mediolanensis eiusdem iusu multi Mediolanum vocati; varieque de Vicariorum actionibus interrogati sunt: qui tamen licet minarum aliquid interponeretur, & ea de causa non sine magno incommodo, pluribus diebus in vrbe detinerentur; adduci non potuerunt, vt contra Vicariorum ipsorum sacram gubernationem quidquam dicerent; aut vero, quod magis cuperetur, litteris consignarent. Quarum rerum idoneos quosdam Gubernator nactus videbatur administratos; ex quibus nonnulli Carolo plurimum ob eius merita debebant. Ciuitatis consilium in ea causa, sibi adiungere curauit: adduxitque tandem, vt primò litteras; de inde etiam, vti dicitur, nobiles legatos ad Pötificem mitteret; & de multis, quæ ipse iniusta iudicabat, populi nomine conqueretur. Accusationis vero capita erant; de ludis publicis, saltationibusque prohibitis; de festorum dierum integro cultu vindicato; de peccatorum quorundam absolute, ob frequentiam, licentiamque nimiam, re seruata; de primo die Quadragesimæ in antiquum statum restituito; de seruitute, atque iniuria sacrarum ædium, ianuis à lateribus clausis, sublata; de marium, &

foeminarum ad honestatem, decusque sacrum conseruandum in ecclesijs separatione; de beatorum patronorum Protasij, & Geruasij festo die, cultuque veteri redintegrato: & si quid simile forte nobis excidit.

Quæ quidem, quoniam fieri nõ poterat, vt duriuscula quibusdam non viderentur; qui per se ijs rebus commoti essent, eos tali auctoritate contra Pastorem suum multò grauius incitari; qui vero quieti, tentari magna ex parte, & non mediocriter commoueri, necesse erat. Interim vero si quid ipse horum posset, id re ipsa, factisque disturbare, rescindereque studebat. quæ Carolo displicerent, ea studiose conari videbatur. nam saltationes instaurauit; hastiludia etiam alieno prorsus tempore exerceri iussit: quæ olim de sodalitiarum cœtibus habendis turbata erant, renouauit. Ad hæc quæ collegia, monasteria, quive priuati vellent ex sacris, profanisque ordinibus, Caroli iussis, decretisque resistere; ijs omnibus Mediolani, Romæ, auctoritate, gratia, suorum opera sese præbuit adiutor: omniaque regij nominis integumentis studuit honestare. Quæ Carolus melioris disciplinæ gratia faciebat; ea sæpius in personæ suæ sine causa vertit iniuriam; & ea de re magis etiam sese commotum præbuit. Neque, licet Carolus eum quandoque paterno moneret officio; qua de causa, quoue animo faceret, simpliciter aperiret; rerum quas contra is tantopere laboraret, fructum ad Dei cultum, salutemque hominum demonstraret; acquiescebat villo modo tamen. Huiusmodi Gubernator per eos annos magno studio, vehementiaque & sua sponte incitatus, & ab illis, vt ferebatur, instigatus egit: & in ea contentione tamdiu perseuerauit, quamdiu licuit in vita commorari. At sacri quoque ordinis homines in multis ad rem perficiendam, Carolique solici-

licitudines, & curas augendas, ex altera parte non defuere. quod quidem earum rerum, quæ contra sanctitatis excellentis viros insectando fiunt, plerumque solemnissimis accessio quædam, atque cumulus esse solet. Cœnobitæ magna ex parte, propter ea, quæ circa suam, virginumque sibi creditarum disciplinam, eo quoque tempore Carolus agitavit, illi sese infensos admodum præbuerunt; præsertim ob eas hospitales ædes, quæ virginum cœnobijs ipsorum commodo sunt adiunctæ: quarum corruptelas quasdam tolli studebat. itaque Romæ quidam eorum, occasione ex cæteris, qui aduersabantur, arrepta, in eum, eiusque existimationem acerbè, quantum potuerunt, inuasere. Religiosioris item ordinis nonnulli, aliqua ex parte consenserunt; Caroli studijs, atque operibus non obscure detrahentes; & causam aduersariorum probantes. ac inuenti sunt, qui de suggestu celeberrimis in concionibus, id facere non vererentur. quorum dictis, Principis, ac omnium, qui cum eo Caroli oppugnandi negotium susceperant, animus acuebatur: alebatur multarum rerum licentia, quas iamdiu Carolus communi bonorum consensu, tollere contendebat: offensiones omnino publice ac priuatim extabant graues, & multæ. Quod libertatis genus, cum tacitus mira patientia, bonis indignan- tibus, diu Carolus tulisset: priuatil- que tantum admonitionibus temperari beneuole curasset: demum iustitiæ seruandæ necessitate, gregisque sui charitate coactus, remouendum esse, coercendumque statuit. ac ea concionandi ratio reprehensa Romæ grauitè, & punita est. Fuisse autem ex ijs quoque, qui præcipuo religionem studio colere professentur; qui diuersum à Carolo sensum haberent; haud scio mirandum ne sit. nam ut quisque varie affectus

est, ita varie sentire oportet. non est erga Deum par omnibus pietatis ardor. neque omnes ex ijs, quæ proponuntur, optima sequuntur perpetuo. humanæ prudentiæ rationibus interdum, quàm religioso, diuinoque lumine, quidam magis ducuntur. Diuersa etiam sunt eorum, qui religiose viuunt, instituta; immo diuersæ ipsius sanctitatis viæ: hic ad seueritatem duritiemque; ille ad comitatem, suauitatemque procliuor. Intra fortitudinis, temperantiæ, omnium denique virtutum gradus, alius ad summos nititur, alius inferioribus contentus est. Quæ quidem hominum varietas ferenda est; si modo ipsi se inuicem ferant: ac non alter alteri, quia diuersam sequatur rationem, detrahere velit, & obtrectare. id enim non admiratione solum, sed castigatione dignum videtur; præsertim si in Præsulem fiat, & publico loco; quod nominatim sacris sanctionibus vetitum est. quod quidem vitium in tantis humanis perturbationibus studiose cauendum est, ac diligenter impulsus enim quod ad aliena reprehendenda mortales feruntur; vehemens plerumque est: ac ut quisque ingenio, doctrinaque maxime valet; ita solet acerrime, nisi magna virtus resistat, ad id incitari; libentiusque in excellentes, & spectatissimos viros: quod vel ad gloriam illustrius id videbatur; vel ad excusationem commodius, si quis ea non assequatur, quæ non excellere, sed extra virtutis modum prædire iudicat. Interdum ex hominum existimatione; immo ex ipsa religionis exercitatione, atque etiam ex aliqua diuini luminis illustratione, sese homines infirmi efferunt; sibi- que de cæteris iudicium arrogant. Virget etiam maxime principum virorum auctoritas, & gratia: qua non moueri, & a recta mente non deduci solidæ pietatis, & constantiæ est.

In-

De oblatogum Cōgregatione. & reliquijs ecclesie maioris.

CAP. II.

Inter eas acerbitates, quarum exitum postea exponemus, Carolus nouas querere non desistebat salutaris uitae progressiones. etenim ex praeterita pestilentiae calamitate, quemadmodum alijs mortiferi astus venenum in membra iniectum; ita illi pietatis, & charitatis ardor in animum immissus videbatur; tuncque magis quam unquam antea. erat ad summos sanctitatis, perfecta que disciplina gradus erectus. Illud inter alia, sublato statim pestilentiae morbo, curauit; ut cenobiticam vitam uicium clericis suis institueret. de qua tamen antequam narro; de sacris reliquijs dicam; quas ille sub altare subterranei sacelli; quod veteres Confessionem appellarunt, in ecclesia maiore recondidit. Sacellum hoc ipse perficiendum curauit, in primisque coluit; in eo Missae sacrum frequenter facere solitus fuit; non semel integro noctis spatio pie uigilauit; in suo denique testamento sanctis reliquijs, sacraque; & pretiosa suppellectili locupletauit. tunc autem ibi condidit corpora sanctorum martyrum Cantij, Cantiani, & Cantianilla; & item Maximi militis Thebani; sanctorum Episcoporum Mediolanensium; Monae, quod ab ipso Carolo antea e Pauli ecclesia translatum diximus; Dionysij, quod una cum Aurelij itidem Episcopi reliquijs, olim ab ecclesia Dionysiana translatum fuerat; & Galdini, quod Pontificijs insignibus, uel eorum saltem uestigijs ornatum; ita in arca marmorea inuenimus, ut primo fuerat sepultum, cineres sanctae Pelagij synum ex ossibus sancti Iuliani Episcopi Genomanensis ex ijs autem corporibus cum non modica pars ossium desit; quorundam etiam capita; crediderim ea esse in alijs ecclesijs, quae eadem se habere corpora praedicant. Ea igitur oia Carolus ad id tempus alieno fere loco habita summa diligentia, decenciaque con-

didit. & in cellula sub terram fabricata, testudine super eam ducta, in sculptisque litteris firmiter clausit; mense Ianuario anni M. D. LXXXIX. Capita uero martyris Thebani, Monae, & Galdini & item martyrum foeminarum principis Teclae minime condidit; ut thebis argenteis includerentur; & celebritatis causa in altari de more proponi possent. Redeamus nunc ad cenobiticam institutionem. Cum pro Episcopalis uitae statu, qui religiosos ordines quoscumque perfecta, optimaque uita institutione antecellit; & utinam res, factisque semper antecelleret; humana studia Carolus; resque caducas animo iam penitus abiicisset: ad rem perficiendam; aliosque exemplo commouendos, illam animi conformationem, re ipsa praestare, factisque; exequi cupiebat. quod quidem ad imitationem eorum ueterum Episcoporum ualde pertinebat, quos in primis sancta colit Ecclesia. Egit primo ea de re cum canonicis maioris Basilicae; quos ea coniunctionis accessione, uti uere fratres arctius complecti uolebat; & tamen ecclesiae senatum, ut ueteres dixerunt, in ecclesia gubernanda coniuncte magis adhibere. neque uero id a superiorum instituto ualde aberrat; nam inter se olim eiusmodi uita rationem Mediolanenses canonicos, collocatis in communem usum fructibus, sub Archiepiscopo Oberto habuisse, testatur Eugenij tertij summi Pontificis litterae; quas aliud agentes nos eo ipso tempore forte reperimus; uolebat uero ipse quoque Carolus reditus suos omnes, ut alij conferre; ut qui ei cura praefectus esset, habita ratione dignitatis, officij, & eorum omnium, quae Caroli persona, sancte tamen postulabat; prout cuique opus fuisset, distribueret. & omnino quantum pro ratione dignitatis posset, pari conditione cum suis fratribus uiuere, in animo habebat.

Sed

Sed quamuis ex eis nonnulli consentirent, quibus vitæ ratio ad diuinorum consiliorum præscriptum proposita erat: ceteri tamen adduci non potuerunt. Id cum minime successisset; aliam societatem instituere constituit, clericis omnibus communem, qui cœnobiticæ disciplinæ imitatione viuentes, Ecclesiæ Mediolanensium multo magis, quam ceteri clerici mæcipati, Archiepiscopoque addicti, sacra munera, quæ pro tempore, vsuque ecclesiæ oporteret, prompto animo ex Archiepiscopali iussu obirent. In eum numerum plures canonici, vna cum alijs presbyteris, & clericis nomen dedimus. vitæ conditiones post multa, Romano Pontifice consulto, hæc fere eo quidem initio constitutæ sunt: vt Oblati Sancti Ambrosij ij dicerentur; quod non certo homini, sed ecclesiæ Ambrosianæ sese addicerent; vtque Archiepiscopo semper obedire promitterent, voti vinculo astricti. hæc vero eorum munera fere commemorata sunt; ecclesias perlustrare, ac recognoscere; paurochi munus, vbicumque necesse esset, ad tempus sustinere; sacras habere conciones; muliebribus cœnobijs sacris ministerijs inferuire; christianæ doctrinæ rudimenta per ecclesias docere; collegiorum à Carolo institutorum gubernationi operam dare: Archiepiscopalis etiam domus ministeria obire: quibus quidem in rebus ita Carolus ijs vt constituit, vt tamquam Apostolicos viros, quocumque opus esset, mittere; tum ad arbitrium suum reuocare, posset; vt pote ijs vinculis solutos; quibus clerici passim detinentur, haud penitus Deo, Ecclesiæque traditi; sed arbitratu suo viuentes; & commodis, vtilitatibusque suis, suorumque sæpe seruientes. quod si qui magis ad vitæ perfectionem accedere, rebusque suis omnibus, quæ possideri possunt, per votum se vellent abdicare; aut

Pars III.

vero facultates suas retinentes, earum tantummodo potestatem ad Archiepiscopi arbitrium deferre; eos admisit. Laicis item locum dedit, qui operam suam facultatis, artificijve cuiuspiam nauare vellent. Vota eius conditionis esse statuit, vt ea posset Archiepiscopus remittere; & ijs astrictos cum opus esset, liberare. societate non exclusit, qui certis ecclesijs addicti essent: quarum beneficia tamen dimittere, sicuti neque accipere, sine Archiepiscopi consensu non possent. Ita cum multi separatim per varias ecclesias, aliosque locos viuerent: certa quoque collegia constituenda decreuit, vbi clerici simul, tamquam in cœnobia vitam agerent. quam ad rem idoneos societati redditus assignari Pontificia auctoritate postea curauit: negotiumque totum confecit; quemadmodum institutionibus eo de genere editis fufius continetur. Eiusmodi societatis institutionem visus est studiosissime Carolus, si quid vniquam, suscipere, & profequi: vt in alliciendis ad eam clericis, humanitate, officio, familiaritate, oblitus interdum fere videretur grauitatis, amplitudinisque suæ. erat enim ad animarum salutem omnibus viribus quærendam tanto ardore incitatus; in quo congregationis illius summa consistere debebat; vt nihil in eo genere facere se posse, existimaret, quod minus non esset, quam res ipsa postulabat. Plurimis id persuasit; maxime tunc oblata diocesanæ synodi occasione; in qua tribus demore concionibus; propositis Dei ministrorum officijs; contra vero eorundem negligentia ante oculos constituta, licet modico admodum spatium ad meditandum dato; clerum adeo commouit; vt multæ lachrymæ profunderentur: presbyterique; quorum alioqui plurimi diuturna quadam consuetudine ad res eiusmodi obdurescere solent; ad munera sua

H h dili-

diligenter, sancteque obeunda mirum in modum accensi discederent. præsertim vero tertio die, visus est multis diuino spiritu afflatus, inusitata quondam, diuinamque dicendi vim adhibere. Vnum ipse collegium constituit, ad ecclesiam Sancti Sepulchri: quem locum boni presbyteri nonnulli, Monetaque inter eos, etiam ante Carolum Archiepiscopum colentes, antiquam Mediolanensium clericorum disciplinam, in maxima ciuitatis corruptela retinebant. In ea igitur ecclesia societatem, actis interuenientibus, instituit xvii. Calen. Septemb. & primos sese offerentes celebri ritu, apparatuque recepit. quos alij magno numero secuti sunt: quamuis Caroli præsentia per mortem de medio sublata, locum multi deseruerunt; beneficiaque, aut alias vitæ conditiones quæsierunt; ijs ad Sanctum Sepulchrum relictis, qui vere sese Ambrosio, ecclesiæque Ambrosianæ tradiderant. At collegium, societatemque, quoad vixit; Carolus numero, sacrisque muneribus florentem conseruauit: Oblatis ipsis multum usus est: in eo semper perseuerauit, vt eius ordinis clericos benigne admodum tractaret, charosque haberet. collegium frequentabat; sacra munera in eo, sacraque, & pias exercitationes publice instituebat: tum vero priuatim communicationes, consultationesue rerum ad eam disciplinam, & omnino ad clericales virtutes pertinentium, certis temporibus cum eis familiariter habebat; imitatione regularis instituti. Cum in eo collegio grauissime presbyter ægrotaret, & medicorum sententia morti proximus crederetur: ibi Carolus ipse humilia fraternæ charitatis officia captans, tanta assiduitate, die, nocteque ei affuit, atque etiam sæpius ministravit; vt singularem benignitatem, eximiamque tanti Præfulis humilitatem omnes obstupescerent: neque ve-

ro deseruit; donec post dies multos, quibus ille semper fere animam trahere visus est, mortis periculo liberatum reliquit. quod Caroli sanctitati, precibusque a Domino quasi per miraculum concessum esse, plerique crediderunt.

Animi diuinitus ardētis indicium, præcipueque res exempli visa fuit omnibus Taurinensis peregrinatio. Habet Sabaudicæ Dux, magno Dei beneficio, Sindonem illam, qua sanctissimum IESV Christi corpus olim pij viri de cruce sublatum inuoluerunt. eam Carolus cum visere iam antea optaret; tum a pestis calamitate magno eius rei desiderio cœpit teneri; neque amplius illius explendi tempus sibi differendum statuit. Ea re accepta, Dux Emanuel, qui alioqui, & sacrum linteum ab oppido Camberio, quod ultra Alpes situm est, Taurinum transferre iustus de causis in animo habebat; & Caroli præsentia, consuetudineque frui pro sua pietate, & in eum obseruantia cupiebat; occasionem arripuit; Carolum inuitauit; & linteum transferri iussit. Iter pedibus facere Carolus constituit, quod est passuum octoginta milium. ex plurimis, qui libentissime profecti essent, idoneum comitatum, sacrorum, piorumque hominum delegit. itineris, exercitationumque rationem ordinauit. dictus est profectiōni dies. Fride vero eius diei, comitibus conuocatis, exposuit quid in itinere fieri vellet. mane a sacerdotibus Missa facta; accepta ab alijs sanctissima Eucharistia; omnes assuerunt cum baculis, & indumentis; quibus solent pia de causa peregrinantes vti. quibus ex ecclesiastico ritu, cum Carolus benedixisset, discesserunt. clerus maioris ecclesiæ vsque ad portam ciuitatis comitatus est. ibi Carolus breuiore vestes, baculumque sumpsit. tum canonicos pie admodum, atque amanter singillatim

Taurinensis
peregrinatio.

CAP. III.

complexus, magna cum multitudinis quæ secuta erat, piaque iucunditate, dimisit; & iter ingressus est. Itineris ratio fuit: summo mane, sacris procuratis, aderant omnes; & ab ecclesia initium erat proficiscendi. bini ibant; & horis certa ratione distributis; nunc ei rei a Carolo præfectus, salutarem meditationis materiam trahebat; nunc taciti, & meditantibus: pias animorum conceptiones postea conferebant: aliàs alternatim psalmos pronuntiabant: inter dum ex calculorum corona: quam manu tenebat quisque, precationem Dominicam, & Angelicam salutationem inter se repetebant. ambulantes demique nihil otij relinquebatur; totum viæ tempus salutariter cõsumebatur. Cum meridie, vesperique ad oppida hospitij causa venerant; adibant ecclesiam primo; ibique Carolus more suo genibus flexis, cum suis canonicarum horarum preces obibat; licet corpore de via sæpe non mediocriter languenti; mensa, quæ semper moderationem, ne dicam inopiam præferebat, sacra lectione, pioque sermone minime vacabat: reliquum temporis, quod erat exiguum, rebus corpori necessariis dabatur. Mirificus erat toto itinere concursus ad vias, quibus pius comitatus transibat. in oppidis, vicisque in quibus fortuitum semper hospitium eligebatur; vt mira omnium commotio; ita singularia erant christianæ benignitatis officia. certatim omnes honoris, & reuerentiæ significationes dabant. certatim etiam quandoque ad domum quisque suam rapiebant peregrinos; vbi pie admodum, amiceque eos tractabant; pedesque lauebant. aliàs vero, si aduentus differretur ad noctem, lumina ex cunctis ædibus proferebantur. comites in itinere multi sese offerebant. Ioannes Franciscus certe Episcopus Vercellensis, vna cum aliis viris religiosi, ab vrbe

sua numerum auxit. Quamquam autem ipsa tota actio ita ordinata, plena optimi, & inusitati exempli erat; quædam in Carolo tamen præcipue licebat passim obseruare: singularem quandam hilaritatem, quam ex incommodis hospitij capiebat: non patientiam solum, sed gaudium, quo pluias, lutum, alias viæ difficultates, corporis etiam defatigationem perfererebat: ex qua ægre admodum sæpenumero membra trahere videbatur. interdum etiam antequam cibum sumeret, mira humanitate, & modestia ieiunus adhuc aliis prudentibus legebat. Toto iucunda res fuit itinere; amplissimi Pontificis personam videre cum inopis peregrini humilitate coniunctam. sed iucundissimum omnino spectaculum; cum eo quarto denique die Taurinum appropinquante, qui fuit v. Idibus Octobris; post Archiepiscopum, nobilesque viros multos, Dux ipse cum Principe filio; tum Cardinalis Vercellensis, multique Episcopi, qui conuenerant, obuiam humili, atque abiecto peregrinorum numero; cum nobilissimo comitatu, armatorumque militum ordinibus processerunt; faustisque salutationibus, cum magno tormentorum bellicorum sonitu exceperunt; seque socios itineris modici, quod restabat, in eum numerum intulerunt. Ventum est primò ad maiorem ecclesiam precandi causa; postea in palatium ad sacellum Sancti Laurentij, vbi sacra Sindon erat; maxima cum hominum multitudine; non solum ex vicinis locis, sed Mediolano, & ex alijs ciuitatibus, regionibusque, qui rei fama permoti, cupide conuenerant. Ibi Carolum quasi factum subito ex egente ditissimum, non sine delectatione obseruabant multi, magnificentissimo, planeque regio apparatu, quem præcipuo studio Dux adhibuit, ita plane vt, vt tugurijs in itinere vsus fuerat. Ac

licet ob exorta itineris labore sub pedibus tubercula, ita laboraret, ut incisione etiam opus fuerit; noluit iacere tamen, & munera sua libere semper obijt. postero die priuatim peregrinis sanctum Linteum ostensum est; Carolique iussu multa de eo dicta sunt ad animos, ex tali specie per se maxime commotos, magis etiam excitandos. publice deinde spectandum in amplissima platea, praesente, tenenteque Carolo cum Episcopis omnibus, sacris Pontificijs vestibus indutis; Duce, nobilitate, omnique populo astante, propositum fuit. Mox ante illud in maiore ecclesia decenter, cum perpetua sacrorum virorum & religiosae militiae custodia, collocatum; quadraginta horarum supplicationem de more Carolus instituit; horis clero, & populo ad conueniendum, precandumque distincte distributis. quo in supplicationis munere partes suas minime desiderari Dux ipse passus est. singulis horis, singulas conciones viri sacri, suam quisque, Carolo de more id exigente, habuerunt; etiam Episcopi, & Cardinalis ipse Vercellensis. Carolus vero plures habuit. Cumque plurimos aduenisse ex propinquis vallibus haereticos animaduersum esset; tum ad eos sanandos conuersae sunt conciones; tum tempus supplicandi etiam prorogatum. Octauo demum die Carolus, cum toto eius temporis spatio in ecclesia, intraparietes, in mensa, & ubique salutaria dicta, exemplaue, ut cuique conicere facile est, abunde protulisset; iam iam discessurus, longos habuit cum Duce de imperio pie surrexit amplissimus Princeps; & ad Caroli sese pedes abiecit; idemque Carolum Emanuelem filium; nothumque Amadeum facere iussit. ac supplex, ut sibi, filijque benedicere vellet, postulauit. recitabat Carolus, sum id eo loco non esse dicens, &

quantum pottrahat, eum erigere conabatur. instabat vero Dux, seque, nisi sacri signi expetiturum munus accepisset; negabat surrecturum: cum lachrymas neque Dux ipse, neque astantium quisque tenere possent, in tam praecelara, atque illustri singularis pietatis, religionisque specie. cum impetrasset tandem, quod postulauerat; iussit Principi filio, Carolum obsecraret, ut se filij loco semper haberet, vellet; ipse perpetuo tantum virum coleret, eiusque praecipitis studiose obediret. tum ipse quoque Carolum ea de re vehementer orauit. Id re ipsa effectum est: nam paulo post Emanuele mortuo, Carolus Emanuel Dux factus, Cardinalem Patris loco semper habuit: illeque Ducem quibus rebus potuit semper ad salutem, imperijque prosperitatem amantissime iuuit: neque tempus vllum praetermiserunt, quo simul esse possent; quin eo studiose vterentur. Ita se habuit peregrinatio illa, pietatis fructu sine dubio in omnes partes vberissima; Caroloque ipsi ob sanctissimi Linteum in primis contemplationem diu expetitam, deinde etiam ob perspectam Ducis singularem pietatem, Principisque optimam indolem, iucundissima. Non est pretereundum; nobilissimam ciuitatis matronam, baculum, quo ille in itinere usus erat, magno studio conquisitum apud se pie seruasse, atque inter res charissimas habuisse. ut videatur Dominus eiusmodi honores profus inuisitatos Carolo tunc eo loco haberi constituisse; cum alibi sollicitudines, & molestias inuisitatas sustineret. Inde Carolus accepta ecclesiarum quarundam visendarum occasione, diuertit ad Veralium montem, ut propositis per loci illius imagines Domini perpeffionibus; ipsam rursus quodam modo sacri Linteum miserabilem speciem, quae eius vulnera, cruciatulque omnes acriter admodum refert, absens reno-

nata.

nata meditatione contemplaretur. Ibi animum diuinarum rerum cogitationibus, corpus vero pane, & aqua tantum sustentauit; noctem totam ad fidei culam quandam, ex iis, quas mons plurimas habet, vigilias egit, vna cum Francisco Adorno societatis I E S V; quo saepe sacrarum exercitationum adiutore vti solebat: demum Mediolanum rediit.

Inter alios salutare fructus, quos ex ea diuina pestis animaduersione populum suum percipere Carolus volebat, erat integra morum conformatio illius temporis, quod a festis Natalitijs ad Quadragesimam interponitur. cum enim superioribus annis, corruptelas eiusmodi non mediocriter moderatus esset; cupiebat, sperabatque, eas omnino tunc demum tolli posse. animis enim periculis, afflictioneque deterritis; verisimile videbatur fore, vt consuetum illum ad voluptates impetum homines remitterent; & ad diuinum cultum attentiores in posterum redderentur. Atque anno M. D. LXXVIII. hoc est extincta vix dum pestilentia, ita prorsus euenit, vt ille cupiebat: quamquam, quod ad Principes viros attinet; non tam fecit recens morbi, periculorumque memoria; quam pietas optimae foeminae Annae, Gubernatoris vxoris; quae rebus diuinis, salutaribusque dedita, Carolique studiosissima, virum quantum poterat, in eo genere moderabatur, adolescentescque filios refrœnabat. ceterum reliquo anni tempore, quamuis a spectaculis, ludisque alieno; maxime vero iisdem proximi anni M. D. LXXIX. diebus, nihil ad moderatio nem valuit; non recens castigatio; non vxor, non Caroli studium; non rei frumentariae inopia, quae pestem consecuta est; non Belgica pericula, armaque Regi catholico, & Ecclesiae sanctae infestissime illata; quae quidem vitiorum detestationem, supplica-

Pars III.

tionesque exposcebant; non autem voluptates, & vitia. non Regis ipsius denique, regiaeque familiae luctus; immo neque ipsa etiam regia mandata valuerunt: cum tamen eorum quoduis per se valere debuisset. luctum regium intelligo, ex filii adolescentuli Ferdinandi Hispaniarum Principis obitu, adiuncta praesertim etiam Ioannis fratris nothi, quem Belgicis rebus praefecerat; Vincenslai Mariae Imperatricis eius sororis filij; & Sebastiani Lusitaniae Regis eius propinqui, morte. quibus de rebus, quae quidem trium mensium spatio acciderant, Regem & in moerore esse, & nouarum curarum accessione valde premi credibile erat. Atque Ferdinando Octobri mese ante mortuo, cum ad Praesides prouinciarum Rex pias admodum litteras dedisset; Carolus iis vti commodum putauit, quae Gubernator Mediolanensis acceperat, ad malas proximi temporis consuetudines excludendas. scribebat Rex, magno se quidem ex obitu filij dolore affectum, tum quod optimae esset indolis, optimaeque spei; tum quod ei se, vt primogenito, & Principi haeredi iureiurando regna Hispaniarum obstrinxerant. se tamen eiusmodi a diuina manu aequo animo vulnus accepisse; imo gratias egisse; quod innocentem adhuc puerum a terreno, ad coeleste regnum transtulisset. proinde omissis luctuosis officiis, supplicationes publicas, ad impetrandam flagitiorum veniam, magnaque reipublicae incommoda deprecanda, decerni curaret. id quod facilius obtineretur; daret operam, vt quatenus regio ministro conueniret, flagitiosi mores qui calamitates inuehere solent, studiose corrigerentur. Carolus igitur Regem, Reginamque prius religiosè per epistolam consolatus; eas litteras, suis ad populum litteris inclusas, proposuit, atque edidit: populumque grauissime monuit,

Hh 3 vt

Contra vi-
tiosas volu-
ptates, spe-
ctaculaque
pugnat. Fi-
nitimas ec-
clesias iu-
uat.
CAP. IIII.

vt Regis sui fortitudinem obseruaret, & in aduersis imitaretur; incommoda maxima precando subleuare studeret; auctoritatem, iussumque abstinento, beneque agendo exequeretur; idque in iis praesertim vitandis malis, quae solebant ex publicis vitiosis voluptatibus proficisci. Varias autem supplicandi rationes, iis litteris, per ecclesias vrbis, aliasque praescripsit, atque instituit; pro catholica Ecclesia; pro regia prosperitate; pro salute mortuorum Principum: quibus etiam in proximos menses populi pietatis praesertim diebus occuparentur. quod vt alii quoque prouinciae Mediolanensis Episcopi facerent, litteris ad eos datis, admonuit. Instituit eo tempore, quod postea fructuose publicis de causis retinuit: vt parochi post vespertinum officium, certa capita populo in ecclesia congregato singillatim, tamquam precandi materiam, denunciarent; vt congruo tempore cuique capiti attributo, horae spatium, tum mente, tum voce etiam, simul precando consumerent. Hac Carolus cum prouidisset; quamuis supplicationes quidem non omitterentur; in ipsis interdum plateis per religiosos viros de rebus diuinis sermones haberentur; indeque ad ecclesias, & diuina officia homines cohortationibus inducerentur; ipse iam consueto ritu totos dies inter populum; & altare perseverans precationi operam daret: consueras tamen voluptates Gubernator excludi non est passus. qua de re commotus Carolus alteras litteras edidit, in quibus grauiter eos obiurgauit, qui calamitatum publicarum, Regis, salutisq; suae obliti, tempora sacris precibus destinata vellent adhuc violare. sed nihil amplius effecit obiurgatio, nihil aliena tamen a sanctitate moderate commoti Patris; quam vt eam Gubernator in maledicti loco haberet; & quasi crimen quoddam, vna cum aliis Romam

deferret. immo cum superiores dies in spectaculis, publicisque voluptatibus consumpsisset; rebus omnibus rursus ad insignem equestris ludii apparatus dispositis; ipsam quoque diem Dominicam sibi violandam putauit; quam esse Quadragesimae caput, atque initium Carolus antea declarauerat; iamque vniuerso populo ita persuaserat, vt eam sancte obseruaret. quod idem facturus deinceps Gubernator in aliis sacri illius temporis Dominicis dicebatur. Sed Carolus cum id rescuisset, edicto subito promulgato, grauisimaque anathematis proposita poena, ludos illos prohibuit, & sacrum institutum defendit: neque enim Gubernator sanctum Antistitis iussum, terribilemque poenam ausus est contemnere. Multa quoque per ea tempora Carolus egit ad finitimum vtilitatem; quorum erat illi, cum ecclesiae suae recta administratione, cura coniuncta. Prouinciae suae ecclesiis partim ab ipso, partim ab aliis per lustrandis, atque ordinandis consilium curauerat. Nouariensis visitationem, quae restabat transfulerat in Ioannem Franciscum Vercellensem Episcopum; Laudensem vero in Franciscum Episcopum Nouariensem: Viglebanensem ipse hoc eodem anno, quippe paruum, paucis diebus recognouit. sed Nouariense negotium differendum putauit; quod aliam grauiorem prouinciam, necessitatiq; maioris Episcopo Vercellensi potius dandam iudicauit. A rebus Helueticis, Rhaeticisque prouidus Antistes oculos non deiecit. videbat enim quam miserabili statu essent ecclesiasticae res in multis earum regionum locis; quaeque earum malum vicinum nobis. miserabatur imperitiae multitudinis, cuius perniciem, vastitatemque augeri, pestifero haereticis morbo videbat. cura erat omnino Mediolanensi Archiepiscopo, sed magis tali Archiepiscopo digna. Atque in Helueticis ad reli-

giofioſorem gubernationem adducendis, quatenus ad ea, quæ curæ ſunt Archiepiſcopalis, pertineret, multum profecerat: in aliis ſæpiſſime gentem iuuerat. & cum ab eis plurimi fieret; ſi quando ſe in eorum negotiis pacis communis, ſalutiſque cauſa interpoſuerat, fructum tulerat laboris ſui non mediocrem. nouerat uero ex longo uſu, iam inde ab eo tempore, quo Heluetios habuit in clientela, quibus uiſis ad eos aditus eſſet; quæ uero ratione cum eis agi oporteret. Telinam uallem, quam Volturenam alii dicendam putant, omneſque populos, qui Rhætorum in imperio ſunt, variis item rebus tueri, adiuuareque ſolitus fuerat. Omnes ij ſcilicet, modo catholicè ſentirēt, ſi quid opus erat ad res ſacras, animiſque ſalutares, confugiebant ad eum; de ueniis Romæ impetrandis; de presbyteris, & concionatoribus adducendis; de religioſis collegiis conſtituendis, ad eum referrebant. nonnumquam etiam litteris Principum ad Rhætos impetratis, piorum hominum libertati in religione tuenda conſulere ſtuduunt, quibus rebus eorum calamitates, & pericula melius cernere poterat. Curauerat inter alia, eundem Episcopum Verceilenſem Comenſi eccleſiæ recognoſcendæ, & ordinandæ Romana auctoritate præponi; quæ Mediolanenſi finitima per eandem regionem late patet. idque magis faciedum iudicauerat, quod Episcopus Comenſis officio ſuo, catholicis hominibus earum partium ſubleuandis, neſcio quomodo impeditus, parum fungebatur. Id muneris obiit Ioannes Franciſcus egregie: & per ea loca, etiam in hereticorum imperio, catholicis ſæpe functus officiis, non ſine uitæ periculo, plurimos ad ſalutem iuuit; catholicos confirmauit: eccleſiæ Comenſi in uniuerſum; rebus multis pie reſtituit; multis canonicè conformatis; uſiſſimam operam præbuit.

Cum autem hoc tempore, uix id negotii ille abſoluiffet; rursus Carolus conſilium inuit, ut in præclariffimo opere per eundem Episcopum progrediretur. itaque nemo cum eſſet in regionibus illis, qui Romana auctoritate chriſtianas res, catholicasque procuraret; & magna eſſet ſacrarum rerum confuſio; eum in Helueticis, Rhæticisque eccleſiis Viſitatorum, & Internuncium Apoſtolicum Romæ decerni curauit. Idoneum eiufmodi prouincię putauit uirum illum; qui non tantum ſibi proponeret publicam amicitiam tueri; Romanamque dignitatem conſeruare; quamquam & hæc ſtudioſe, atque diligenter; ſed in primis diuino cultui reſtituendo, augendoque inferuiret. cuiuſmodi nuncios Carolus deſiderabat; præſertim ad nationes hæretico malo corruptas. Id ut perfectius ille conſequeretur, conſilio, ſtudio, curaque ſua præſto fuit, quibuſcumque rebus opus eſſet. dedit etiam ex numero ſuorum adminiſtros; M. Antonium Bellinum iuriſconſultum in primis; qui nuper operam ſuam Carolo, atque eccleſiæ dicauerat. Ad eaſdem iuuandas nationes aliam quoque inuit Carolus rationem: ut Mediolani collegium conſtitueretur, in quo earum nationum clerici piis moribus educarentur; catholicaque doctrina inſtituerentur. qui deinde ſacerdotio initiati in patriam reuertentes, Eccleſiæ ſtatū tueri poſſent. qua in re, licet Heluetiis, Rhætiſque opem ferre uellet; Telinæ tamen ualli cupiebat ſubuenire; & ei uicinitati omni, quæ eſt citra Alpes; tum propter loca nobis propinqua; tum ob ingenia quoque, non ad eruditionem tantum, ſed etiam ad probitatem accommodatas; quæ Carolus ſolebat non mediocriter laudare. negotium igitur iam multò ante propoſitum, & deinde intermiſſum, rursus ſuſcepit; & quæ fuit Gregorij Pontificis pietas, etiam conſecit. Aſſignata

est collegio ecclesia, & ædes sancti Spiritus Mediolani, in qua olim Humiliatorum Præpositura fuit; tunc vero erat Cardinalis Alexandrini. cumque nihil tunc quidem suppeteret, quod perpetuò posset ad sumptus necessarios assignari; tribuit liberaliter Pontifex magnam pecunię summam, donec aliquid occurreret perpetuò tribuendum. Iacta sunt hoc anno Calend. Iunij collegij fundamenta. Carolus deinde diligentia, atque attentione vsus, stabiles facultates ab eodẽ Pontifice impetrauit; fructus Præposituræ Modœtiensis sanctorum Iacobi, & Philippi; sanctæ Crucis Nouariensis; Sancti Antonij Papiensis, ad aureorum nummum fere duo millia: atque ædibus illis alienatis, ampliores, commodioresque comparauit; in quibus pro facultatum modo magnus clericorum numerus, quos Archiepiscopus approbaret, educaretur, ad salutarem earum nationum utilitatem. Insignes quoque Præposituræ, quæ Mirafolis dicitur, fructus obtinuit, cessione Marci Sittici Altaempstij Cardinalis, anno MDLXXXI. ad aureorum fere tria millia, si integri percipiuntur. quam piam, præclaramque liberalitatem suam Marcus in Constantiensem suorum in primis, sed Altaempstianorum quoque, & aliorum quorundam commodum redudare constituit; quemadmodum actis ipsis latius continetur.

*De concilio
Episcoporum
quinto; &
constitutionibus
clericorum
regularium
Sancti Pauli.
CAP. V.*

Quintum consueti anni tempore celebravit Episcoporum suorum concilium; in quo multa decreuit ad fidem catholicam a vicinis hæreticis tuendam; ad christianam doctrinam tradendam, & in populo conseruandam; ad sacros dies, sacraque tempora recte colenda; & ad alias christianæ disciplinæ partes tuendas, spectantia. præcipue vero de Episcoporum, & presbyterorum officiis per illis tempore; & de omni cura, & gubernatione ad Dei sacerdotes tali tem-

pore pertinente, ex iis, quæ experiendo, & perficiendo cognouerat, multa constituit. in quo nouam, & pulcherrimam Ecclesiæ Dei parauit suppellectilem. quintum celebravit quamquam quarti decretorum volumen Romam anno ante probationis causa missum, vt absolueretur, nondum impetrare potuerat: inciderat enim in eosdem seopulos, in quos res eius reliquæ. Illius concilij Episcopi, cum aduertissent inter alias corporis afflictiones, illam quoque Carolum suscepisse, vt super asseribus cubaret; quod quidem ad salutarem, & quietam tali tempore gubernationem gregis sui a Domino impetrandam, tunc fecisse credibile est: etiam, atque etiam ab eo postularunt, tandemque obtinuerunt; vt tantam remitteret asperitatem; & paleas saltem pro lignis substitui pateretur. Operam dedit post concilium valde opportunam; grauiissimamque præsentis suæ tribuit auctoritatem Congregationi Clericorum regularium Sancti Pauli: quæ nouas sibi constitutiones, cum ei veteres auctæ iam, & amplificatæ non sufficerent amplius, scribere, summo Pontifice approbante, instituerat. ipse enim pro sua antiqua erga eam voluntate, quod libentissime commemoro, Patrum consultationibus ea de re habitis amantissime interfuit, & præfuit. quæcunque constituenda essent, omnia recognouit, probauitque; & Pontificia quoque auctoritate confirmanda curauit: vt ex antiquis Episcopis vnum posses agnoscere, qui pro sui status eximia præstantia, etiam de eorum disciplina, qui excellentiorem christianæ vitæ formam propositam habent, optime iudicabant; atque adeo illam ipsam vitæ suæ exemplo exprimebant. est vero, cur id diuini, maximi que beneficii loco, quod facimus, ducere debeamus; quod tanti viri benigno adiumento, atque auctoritate, iacta sint nostræ amplificatio-

tionis

tionis fundamenta. nam & rerum
nostrarum ab eo tempore euentus ita
perspicue confirmant. At Caroli quo
que beneuolentiæ, atque amori re-
spondit semper ordinis nostri inter
ceteros, vel potius, si bona omnium
pace dicere licet, præter ceteros om-
nes, summa obseruantia, constansque
eius studiis obsequendi, atque infer-
uendi voluntas: vt tantum ei Patres
obedire eiusque sanctos conatus iu-
uare studerent; quantum ille eos be-
nigne complectebatur, & nouis sem-
per beneficiis ornabat. Studuit eo-
dem fere tempore diligenter; vt erat
cœnobitarum disciplinæ iuuandæ stu-
diosissimus; & ad eorum pia commo-
da, progressionisque semper, etiam
inter maximas occupationes, para-
tissimus; rebus ordinis illius compo-
nendis, qui Sancti Ambrosij dicitur,
Mediolaniq; ac aliis quibusdam lo-
cis ritum seruat Ambrosianum. qui-
bus vt res suas optime constituerent,
religiosissimi Antistitis auctoritas, at-
que diligens opera non defuit. edidit
libellum per id tempus, quem Memo-
rialem inscripsit: vt ex eo Mediola-
nenses afflictionis, liberationisq; suæ
proximæ; tum causarum, vnde pro-
fecta afflictio existimari debebat, me-
moria conseruata: res prosperas tem-
perarent; gratias Deo haberent, age-
rentque semper; sibi que in posterum
cautius prouiderent.

Concilium autem ornauit trans-
latio reliquiarum Basilicæ Apосто-
lorum; quemadmodum & transla-
tio ipsa ex Episcoporum præsentia
valde illustrata est. Mouerat eas Ca-
rolus superiore anno; cum canonici
antiquam ædem instaurare, atque or-
nare vellent. Sed in loco destinato
non reposuerat; vt honore, celebri-
tateque maiore; cum haberetur con-
cilium, per urbem gestarentur, &
omnino earum esset translatio splen-
didior, & ad populum pie excitan-
dum efficacior. Cum igitur altare præ-

cipuum, ex mediâ ecclesia tolleretur;
inuenimus sub eo quemadmodum à
maioribus traditum erat, corpora san-
ctorum Antistitum nostrorum, Vene-
rij, Clicerij, Maroli, atque Lazari;
non satis commode tamen, aut di-
stincte, ac in rudibus quibusdam la-
pideis labris posita. alia ossa incerta
rudius etiam habita: in medio loco
arculam argenteam; & in ea quædam
velamina; vasculumque rotundum,
in quo ossis frustulum itidem cum ve-
lo erat. Collocatas in hac æde pri-
dem Sanctorum Apostolorum reli-
quias Paulinus scribit; ea de causa
Basilicam Apostolorum appellatam
significans: Sanctum Simplicianum
vero eas Roma attulisse quidam tra-
diderunt; quem quidem multum an-
tequam Episcopus esset, peregrina-
tum esse, sanctus ipse Ambrosius tes-
tatur. perpetuo igitur existimatum
est, eas reliquias sub hoc fuisse altari;
atque adeo, vt fit, etiam vulgatum,
certa ipsius Apostoli Petri ossa ibi re-
condi. ea nos cum hoc tempore iuue-
nire gestiremus; & in argentea capsu-
la, cum ea demum apparuisset, esse
crederemus: velaminibus tantum re-
pertis, hæsitauimus tristes. Sed quod
inuentum in ea est; quidquid dubij
afferretur; Carolus, cœlesti aliquo
motus instinctu, tamquam Apostoli-
ca pignora iussit nihilominus haberi;
& primo loco suis, sociorumque Epi-
scoporum humeris in sacra pompa
portari: tum eodem receptaculo re-
condi. At aliquot post annis memo-
ria cum repeterem verum Romano-
rum Pontificum in reliquiis traden-
dis consuetudinem; recordatus sum,
reliquias Apostolorum petentibus,
non ossa aliqua, quæ ne aspicere qui-
dem auderent; sed brandeum; hoc est
velamen quoddam in pixide conclu-
sum tradidisse. cuius consuetudinis
S. Gregorius testis est locupletissimus
in epistola ad Constâtiâ Augustam.
& Ioannes eius vitæ scriptor, qui
plu-

De transla-
tione reli-
quiarum Ba-
silicæ Apo-
stolorum.
CAP. VI.

pluribus post eum seculis vixit, loco brandei postero tempore, particulas vestium quarundam ex altari Sancti Ioannis Constantinianæ Basilicæ pro reliquiis, petentibus datas affirmat. hanc Romanam consuetudinem tam sancte testatam, si quis respiciat: neque aliquid ex Apostolorum corporibus Roma potuisse afferri tempore quo Paulinus demonstrat, credibile duxerit; & hæc velamina reliquias esse a Paulino demonstratas recte, ni fallor, iudicauerit. quæ quidem an sint veneratione digna, illud declarat; quod cum S. Leo primùm, mox idem Gregorius huiusmodi pannos incredulorum caussa incidissent, sanguinem mirabiliter effuderunt. Cum autem in rotundo vaseculo incisas litteras vidissem huiusmodi, Dædalia viuas in Christo; putavi aliquid ea in re esse, quod ad clarissimam quoque, præstantissimamque virginem Mediolanensem Manliam Dædaliam pertineret; quæ cum per ea tempora vixerit, earum reliquiarum partem fortasse contulit. hæc pauperum mater, ob insignem in eos liberalitatem appellata est; & annis sexaginta, quibus in hac vita fuit, sanctissime coluit virginitatem. cuius memoriam, quamuis publico non colatur honore, obseruatur semper, & colere Mediolanenses, maximæ autem Deo dicatæ virgines debent. Sub alio item præcipuo altari ad caput ecclesiæ constituto, quod itidem tollendum, & commodiore loco constituendum fuit, celeberrimi martyris Nazarij, vnde præsens nomen ecclesia accepit, reliquias inuenimus; quæ alte sub terram inter tenues quasdam, & politas marmoreas tabulas conditæ erant. vidi succidum quiddam adhærere inferiori tabulæ; quod equidem vestigium esse recentis sanguinis putavi, quem a Sancto Ambrosio cum reliquiis huius martyris mirabiliter repertum, Paulinus narrat. neque enim conicere potui-

mus, corpus ex eo tempore motum esse, quo illud Ambrosius condidit. apud loculum sancti Nazarij arca inuenta est, duorum corporum esse continens; quæ quorum fuerint, ignoramus. ex utroque autem loco magna odoris suauitas cum sepulchra aperirenter, afflata est. A latere dextro ecclesiæ, fere sub loco Euangelii legendi, aliam arcam aperuimus; quæ paruulo facello, altarique munita, Sancti Vlrici, siue vt alij, Arderici vulgo appellata, a multis præcipuo cultu frequenter visebatur: cui loco eiusdem sancti viri statua etiam apposita erat. omnia vero erant remouenda; vt ecclesiæ apta, decensque forma constitui posset: inuenimus in arca indumentis Pontificalibus ornatum corpus; quamquam simul ac ea aperta est, eorum species tota propemodum euauit: quisnam Episcopus ille fuerit, Mediolanensis siue, an Augustanus, vt quidam putant, aut vero alius; adhuc equidem ignoro. Has igitur reliquias Carolus inuentas, pie manibus suis collegit, nobis sancto officio inferuentibus: quos iubebat eiusmodi semper actionibus adesse. Absoluto autem, vt dicebamus, Episcoporum concilio; hæc corpora religiosa admodum, celebrique pompa extulit; & congruo viarum ambitu, portans ipse cum Episcopis sancta feretra, populo frequentissimo ad venerationem proposuit. commemoratas reliquias omnes collocavit sub nouo magno altari: præter episcopales illas ab ecclesiæ latere dextro ablatas; quas ab eadem parte in extremo ecclesiæ brachio posuit, & altare super eas construxit: nam aptus ad id erat locus; quoniam in opposita ecclesiæ parte aliud è regione simile respondebat; sub quo itidem sancti Matroniani corpus alio loco antea positum, tunc retulit. ac efficiebatur quoque, vt dextri lateris eiusdem ianuam, quam nuper, vt in ceteris ecclesiis claudi iusserat;

serat; nemo posthac, apposti corporis saltem gratia, esset patefacturus. Ratio condendarum reliquiarum qua Carolus usus est, quamque in posterum præscripsit, fuit sane magis quã antiqua, quantum perspicio, & ad conseruationem aptior, & ad memoriam accommodatior; quæ quidem eius editis libris continetur.

De Caroli rebus inclinatis, & profectione ad urbem.

CAP. VII.

Interea contentiones aduersus Carolum susceptæ, totoque hoc temporis spatio continuatę res eius tantum in discrimen, & inuidiam adduxerant; vt nihil fere amplius actorum eius Romæ defendi posse quibusdam videretur. Incommodis sermonibus, & rebus inuidiose relatis iamdiu completas aures, vix demum Ecclesiæ principes multi sine fastidio Caroli procuratoribus dabant. Eius existimatio, quod ad iudicium, prudentiamque pertineret, suspensa, neque mediocriter apud multos erat extenuata. Importuni rumores spargebantur, Carolum plerisque odio esse in prouincia Mediolanensi; vix ferri posse amplius: immo ferebatur; mandasse Regem legatis suis, vt eum Episcopatu Mediolanensi moueri curarent: Gubernatori vero, vt vi contra eum libere vteretur. vulgatum est eundem Romam breui iturum, neque rediturum: quę quamuis neque vera essent, neque similia vero; magno tamen cum detrimento rerum Caroli iactabantur. Mediolani nonnulla ex ijs quę pie is instituerat, iam pene lapsura videbantur: nempe inter alia, rumore quodam studiose per urbem, diocesimque disseminato; chorearum licentia subito loca multa peruasit. eoque res deuenit; vt in vico quodam, Carolo prope inspectante, qui eam diocesis tunc partem illustrabat; nonnulli temerarie cogerēt ferme puellas, aliosque; vt ab ecclesia, christianęque doctrinę schola, discederent ad choreas celebrandas. quod quantum Carolo doloris afferret, facile est conicere.

vel ipsi certe laici, vt erat bonorum omnium sensus, maxime dolebant, eiusmodi impunitatem dari. Omnino ita inclinatum videbatur totum de disciplina restituenta negotium; vt ad felices exitus posthac erigi vniquam posse, plerique desperarent. Cum tãtis incommodis Carolus commisceretur; animo quidem in rebus suis agendis minime deficiebat: & se tamen non mediocriter fatigatum interdum fatebatur: de quo Pontifici etiam significari iussit: non id fieri solum contumacia, insectationeue hominum; sed ob eam quoque maxime causam; quod facta sua, si qui repugnarent, quasi iudicium accipiens, litemve persequens, Romæ defendere singula cogeretur. ad retardandum Episcopi animum, qui suam ordinare cuperet ecclesiam, non parum id valere. venire in mentem facile posse; cum id fecisset, quod rectum, piumque videbatur; demonstrasset etiam querenti Pontifici, quid in eo spectasset: tum nihil aliud agere, curareve; remque totam summis iudicibus libere permittere, siue confirmandam, siue rescindendam. prouocationes quidem omnium ecclesiarum pro summa Apostolicę auctoritatis dignitate, iustitiaque; minime debere contemni; neque eorum, quę vbi que fierent recognitio reculari: sed ita tamen; vt omisso sæpe iudiciorum more, Episcopo facti sui, præsertim non grauissimi, rationem, in re comperta reddenti, fides haberetur; cui grauissima, omniumque maxima animarum cura credita esset. Specianus igitur, qui solus negotia Mediolanensia tunc Romæ procurabat, & præsens eorum fere animos, quorum in manibus negotia erāt, in contrariam partem valde inclinatos cernebat; anxie admodum petebat, vt Carolus ipse Romam iret; cuius præsentia, auctoritate, ac industria, quę propemodum iacebāt, erigi, confirmarique possent. Carolus,

qui

qui gregi suo affixus antea iurisdictionis causa Romam ire recusaerat; eo tunc periculo motus eundem sibi constituit: ne forte iis, quæ in contentione posita erant rescissis; auctoritate, existimationeque labefactata; præcipuis restitutæ disciplinæ fundamentis euerfis; fructus, multorum annorum laboribus, vigiliisque collecti perirent. habebat præterea, quæ ad vniuersæ prouinciæ commodum pertinerent, cum Pontifice agenda. Itineris consilium, prudenter secretò haberi curauit; ne vehementius ad contentiones suas aduersarii forte concitarentur: donec oblata mense Augusto Dominici Bollani Episcopi Brixienfis grauiter ægrotantis, occasione; ignotæ quidem aptum profectio, sed valetudini valde periculoso tempus elegit; ob magnos calores, Romanique cœli naturam, sed eo periculo posthabito; Brixiam statim ex prouincialibus decretis, moreque suo aduolauit: morientem Episcopum assidua præsentia, officioque, quibus rebus oportebat, pie iuuuit: mortuo in funere, & exequiis; in precationibus, & sacrificiis non defuit: populum deinde Brixiensem, in Beatissimæ Virginis eius mensis festo die, Missæ solemnibus celebratis, sanctissima Eucharistia, ad hominum sex millia, religiosissime pavit. Inde Mantuam ob Principis fororis suæ negotia, cum ex charitatis officio se contulisset; Romam direxit iter, sed vt contra aduersarios, atque obtrectatores sese religiosius instrueret; opinioneque de suis actis incommodam, aduersarium opera multis inlitam, posset conuelleret: omnino vt sibi viam muniret ad ea Romæ perficienda, quæ Ecclesiæ, diuini que honoris causa in animo habebat: ad Deum, diuinaque exercitationes, sacraque, ac diuina loca ex itinere obeunda, mentem, animumque adiecit. Primò igitur se ad Camaldulensem eremum contulit.

ea est inter iuga Apennini quibus, Tusciæ fines ab Æmilia diuiduntur, in monte magnæ altitudinis, difficilisque ascensus. Ibi in vnam ex domunculis sese abdidit, quæ multæ sunt in summi montis planitie, ad singulorum eremitarum vsu; & dies aliquot solus orationi, contemplationique diuinæ dedit. Vir Deo plane deuotus, summaque in Deum fiducia, tali tempore, tali loco, quale sibi, rebusque suis comparauerit præsidium demonstrabit euentus. Monetam, Iuliumque Brunetum, qui ei erat ab epistolis, cum ibi retinuisset, ac reliquos præmisisset; fama in multas partes manauit, eum rebus omnibus relictis, illius loci factum esse eremitam; propterea quod iam intelligeret post varios conatus, nihil se in ijs proficere, quæ proposita multos annos ad christianæ disciplinæ restitutionem habebat. At ille relicta eremo, Aluerniam, aliaque reuisit sancti Francisci monumenta. Deinde venit ad sanctissimam Laurentiædem. iter ad millia passuum circiter viginti sacro loco proximum pedibus confecit. toto autem itinere; quàm ad eum incolæ omnes videndum cupide confluerent, post illud pestis facinus, quotidianaque sanctitatis accessiones; ex eo quod antea fiebat, coniecere licet, vel me tacente, iter faciens vel tacite precabatur, vel psalmos recitabat; aliàs ex sacris litteris aliquid animo tractabat si colloquebatur, eodem sermones referebantur tamen. Quoniam non voluntate hospitia; sed casu, & necessitate, cum tenebræ obstarent itineri, quæcumque illa inciderent, eligebat; in paruo quodam vico euenit, vt cum vltimè progredi non liceret, aliudque hospitium non esset; ad domum presbyteri loci illius, confugere compelleretur. ibi cum solum hominis lectulum vidisset, noluit illi esse incommodo; sed vili, & modico cibo sumpto, in ecclesiam se recepit; vbi tota nocte

Et moratus, modicum temporis somno dedit; reliquum precationi; tum audiendis suis, quos vicissim pios, sacrosque libros iussit legere; ac secum salutariter exerceri. Earum precationum vi factum existimarunt Caroli comites; ut Iulius Homatus bonus presbyter, & eius amanuensis mirabiliter postero die seruaretur, qui ante Carolum de more contentius equitans, de celsa rupe cum forte decidisset; equus quidem, in quo sedebat, præcipitatus confractus est; ipse vero præcipiti loco magna eorum qui aderant admiratione hærens, nihil offendit. In sacrosancta Virginis ædicula Laureti tota nocte vigilauit. proximo die, qui Natalis Virginis erat, Missæ sacrum ritu celebriore fecit: & in eò concionatus est, eo pietatis ardore, ut omnes præsentés incolæ, ac aduenæ, quis autem aberat, qui quidem adesse possent? vehementer commouerentur. Ita munitus, diuinitusque confirmatus Carolus Romam venit. diceres virum Romæ prorsus contemnendum; aut eo solo honore accipiendum, qui sine manifesta iniuriâ pro dignitate personæ prætermitti non posset: siquidem quo statu essent antea res illius, attenderes. At contra, magna subito facta rerum conuersione, maximis, & inusitatis honoribus, maximaque publicæ lætitiæ significatione exceptus est. tantus fuit populi Romani concursus; tanta eorum multitudo, qui eum, Romæ tamen complures dies futurum, videre statim cupiebant; ut non angustissimam viam mille fere passuum longitudinis à ponte miluio penitus complerent: quasi non Cardinalis vnus, isque humili paucorum comitatu, sed magna pars amplissimi christiani orbis consilij vno tempore aduenisset. Ante omnia mane domo exiens, scalam illam ad Basilicam Lateranensem, quæ merito sancta dicitur, genibus, ut pie sit, obire; beati que

Petri sepulchrum; moxque Pontificem adire constituerat: sed & conuenientium collegarum, principumque virorum frequentia prohibuit; & Gregorius anteuertens ad Pontificium palatij hospitium accersiuit: vbi amoris, honorisque præcipua significatione eum apud se detinuit complures dies. Rerum gestarum, itinerisque religiosissimi fructum eiusmodi, tunc largita est diuina benignitas, quæ tum sæpe suos, neque cupientes, neque opinantes, efferre maxime solet, cum maxime videntur abiecti. At vero non potuit eo loco, vbi posita est vicaria Christi Domini potestas, non pro merito accipi egregius, fidelissimusque Christi minister: ijs præsertim rebus, paulo ante gestis, quæ gloriosum quendam triumphum de magnis calamitatibus, de immani pestilentia, deque grauissimis mortis periculis merebantur. neque potuit Roma veritatis mater, non statim fauere veritati.

Tuebatur ille Romæ sua instituta, domusque suæ disciplinam. Cœnaculum in ædibus Sanctæ Praxedis ad similitudinem cœnobitici, parari iussit. mensam ad præscriptum conciliorum Mediolanensium instructam habuit; adhibita sacri libri lectione, sanctissimis locis colendis; diuinisque rebus contemplandis, quæ ad ea pertinerent; dum ibi fuit. pascere animum in primis studuit, ac exaturare. Basilicas insigniores, omnia sacra loca, veterisque pietatis monumenta pedibus obibat; precibusque dum iret; ut antea solitus fuit, operam dabat. Noctè Saluatoris natalitia, de Pontificia synaxi ad maiorem Sanctæ Mariæ ecclesiam longe profectus, ibi abiectus ad sanctissimum præsepe, precando, diuinisque mysterijs contemplandis vigilauit, donec ad eandem synaxim mane in Vaticanum reuerteretur. Die item ante Sancti Sebastiani festum, cū ad eius ecclesiam notissimè

Quæ Romæ egit de legatis Mediol. Romæ missis; & de Caroli discessu.

reliq.

religionis, sanctitatisque locum, venisset; ibi tota nocte, mansionis eiusmodi conditionem nihil veritus, in subterraneis locis, vno aut altero comite, martyrum sepulchra veneratus est. At his rebus minime vsitatis; eam tamen diuino beneficio præstitit modestiam, charitatem, & suauitatem; eaque itidem vsus est prudentia: vt etiam qui alieniores videbantur, amicos, beneuolosque sibi redderet, omnibusque satisfaceret. Cardinales, Regij legati, ciuitatis Principes, Præfules, eius consuetudinem, mensam, & disciplinam, non solum ab eo inuitati non defugiebant; sed appetere etiam, magnumque pietatis fructum inde percipere videbantur. Neque vero aditum ad multa pro se, rebusque suis conficienda difficilem habuit, quæ magnis impedimentis ad id tempus suspensa tenebantur. Decreta concilij quarto loco cum Episcopis celebrati; cum vt diximus, iam diu agitentur; ipse rerum singularum rationem ita reddidit; ita quæ sua esset decernendi ratio, quæ causæ: quæ spes exequendi demonstrauit; vt omnia fuerint, & quidem amico plane animo demum comprobata. nec ea solum, sed quæ item in quinto nuper fuerat constituta. qua quidem in re conficienda, rationeque reddenda Antonij Senecæ Mediolanensis ecclesiæ Decani, & in ea disciplina diu exercitati opera multum vsus est. Illud in signe fuit; Gregorium ipsum tanta occupationum Pontificiarum grauitate; Carolo tamen id dedisse, vt omnia quarti concilij decreta ipse legeret, atque recognosceret: eum alia præterea multa audire, iudicareque necesse habuerit; de rebus ciuitatis, & prouinciæ Mediolanensis; de querelis ciuitatis nomine habitis; de administrationis, atque adeo vitæ ipsius ratione. omnia enim publica, & priuata diligenter ad eum Carolus tamquam ad patrē deferebat. Egit etiam

de communibus sacræ iurisdictionis causis, quas Alcannij Marchio, cum aliis adiutoribus ex altera parte agebat; sed res cum esset maioris temporis; multorumque curam, atque operam desideraret; nihil confectum est. Caroli acta Pontifex publicis querelis impugnata, comprobauit. moderatione tamen nonnulla quibusdam in rebus demonstrata. Itaque suspensa, vel intermissa Carolus perfici, renouariue Mediolani, iussit; per Nicolaum Galerium Patauinum canonicum; & iurisconsultum; quo quidem grauibus in negotiis muneribusque, toto ecclesiasticæ administrationis suæ tempore, vsus est. tunc autem generalem suæ potestatis Vicarium dederat: perque Ioannem Fontanam Mutinensem nunc Episcopum Ferrariensem: quem Archipresbyterum ecclesiæ Mediolanensis fecerat, & eo tempore primum suæ gubernationis habebat administrum. Ita de spectaculis edicta rursus proponi; saltationes coerceri; festorum dierum cultum conseruari; ianæ in ecclesiarum lateribus clausæ haberi; alia confirmari, quæ in discrimen adducta erant, magna piorum omnium iucunditate cœperunt. De saltationibus cum legisset Pontifex libellum, ab vno ex Caroli ministris eo tempore conscriptum; constitutionem generalem de ijs vbique festo die penitus interdicens promulgaturus erat; nisi ea iam scripta, nonnulli intercessissent, quibus fidem habere Pontifex in eo rerum genere solebat. At Mediolani cum primum audiuit Gubernator, eiusque consiliarij, quæ antea iacere videbantur, a Carolo Romæ excitari, & non mediocrem fieri voluntatum inclinationem; nitendum sibi vehementius; legatosque tunc ciuitatis nomine mittendos statuit. cumque satis sciret, quod consilium sexaginta virorum ciuitatis ijs de rebus sentiret; tentauerat enim; conuocato consilio tamen, seu quali
quali

quali Decurionum conuentu, missoque magno cancellario, cuius præsentia, verbaque vigerent; ægre, sed perfecit tamen, vt non solum legatio decerneretur; sed ij etiam legati, quos ipse probasset, nobiles tamen, & ornatos viros quibus in re tali recusandi potestas esse non solet. Ita ciues discessere; vt palam multi, magno dolore conquererentur; passimque testarentur, ciuitatem Mediolanensem quæ bonis Archiepiscopis numquam aduersata erat, Caroli autem optimi Patris semper fuerat studiosissima, coactam fecisse; vt contra talem virum legationem Romam decreuisse dici vnumquam posset. Cum legati anno M. D. LXXX. ineunte Romam venissent; Carolus, qui perfectis iam rebus, & cum Pontifice constitutis, iam iam discessurus erat, profectionem tamen ideo suam non distulit, tunc omni sit cõsuetum multi temporis officium conueniendi Cardinales, & salutandi: reliquit autem ex suis, qui singillatim vnumquemque adeuntes, omnibus ea de re satisfacerent. Sed vt aduentus antea, sic non caruit discessus egregiis ornamentis suis; nam præter plures Cardinales qui eum comitati sunt; populus Romanus summis laudibus, optimisque precationibus magna frequentia profecutus est exeuntem. Florentiam venit ad magnũ Ducem Franciscum, quocum erat illi, sicuti cum Patre præcipua quædam necessitudo: vt de rebus salutaribus cum eo, magnique momenti nonnullis ageret. Inde Ferrariam, Venetiasque venit: quibus locis grauißima quædam ad Dei honorem, catholicam fidem, sacrorumque immunitatem tuendam, erant ei mandato Pontificis itidem agenda. Quamuis autem ille ad excludendam celebrioris ingressus pompam, ignotis diebus solet aduenire; vix tamen celari poterat aduentus: & in eo tamquam viro excellenti, & Cardinali præstantissimo honorando

Principes, & ciuitates vfitatis honoribus non contentæ, consuetum modum plerumque transibant. Venetijs in Pontificij Internunciij domo, potius quàm in magnificis ædibus a Senatu oblati moratus est; quotidie tamen amplissimis muneribus de publico donatus, quæ viuendi sumptum longe superarent. Cum autem Senatores salutatum domum venissent; eumque ad Ducis palatium comitarentur, vias, plateas, ædium fenestras, tecta ipsa, populi concursu, mirabiliter repleta fuisse narrant, palatium vero ipsum, ita plenum, vt nisi vi adhibita, Dux ipse non posset per gradus obuiam illi descendere. Ibi omne tempus a negotiis vacuum, in visendis, pieque venerandis sanctis corporibus reliquiisque posuit; quas ecclesia Veneta plurimas, insignesque habet: vnde complures particulas ab ædium sacrarum rectoribus acceptas Mediolanum attulit. in quo tamen ex præcipua quadam religione, etiam Summi Pontificis assensum postulauit. Quotidie quidem pij quamplurimi ad eius sacrum conueniebant, vt sanctissimam ab eo Eucharistiam acciperent. Sed maxima omnium ordinum multitudo certa die ei rei dicta, in Ecclesia societatis IESV conuenit. in ea Missa, rogatus a multis, & a Veneto Patriarcha, Nuncioque Apostolico in primis, habuit conacionem; quæ salutare eius diei, temporisque fructus auxit. Præter ea, quæ proposita in primis habebat, alia multa pro sua summa auctoritate, præsentia sua salutariter effecit. nam etiam Ferrariæ, & alibi; sed quid enuero? quacumque demum transiret, in christianis rebus plurimum proficiebat. atque tum ipse attendebat vbique diligenter, si quid Domino, cui se totum dicauerat, animæque suæ posset amplius quærere: tum alij quoque, si quid esset, quod ad salutem animarum, diuinum honorem, inopiæ subleua-

tio-

tionem, pertineret, auide accurrebant; & mire tamquam patri confidentes suppeditabant: aut vero solo exemplo excitati multa ipsi pie, religioseque faciebant: quod semel dixisse sufficiat. Eius causa clerus Venetus, qui more laico caputis rotundis uti solebat, ea tunc quidem sumpsit, quibus crucis figura formatis, clerici reliqui utuntur. Et eius item monitu, Episcopi, qui circiter sexdecim ad eum quamdiu ibi esset, colendum, sectandumque conueniebant; & pallia clericorum communia adhibere consueuerant; alijs pro dignitate personæ uti cœperunt indumentis. quos etiam ut ad suam quisque ecclesiam, se conferrent, cum diutius multi abessent, Venetiisque fere habitarent; grauius cohortatus est: ac ea de re Pontificis auctoritate moneri, iuberique eos curauit. Eo tempore apud ciuitatis principes actionibus iam viam muniuit, quantum potuit, quæ in Brixienfis ecclesiæ rebus recognoscendis ei suscipiendæ erant. Atque Venetorum res, atque animos eo statu, sibi visus est reperire, ut de ipsa ecclesia; non abs se quidem, qui plus satis negotijs districtus erat; sed ab alio Antistite Apostolica auctoritate lustranda, & recognoscenda cogitare, & cum Pontifice agere cœperit. quod munus postero anno Augustinus Valerius Episcopus Veronenfis, adnidente Carolo suscepit.

Mediolanum venit. cultum Dominicæ primæ Quadragesimæ tuetur. Brixiensem ecclesiam inicit recognoscere.

GAL. IX.

Venetis cum discessisset; Brixiam recta proficisci in animo habebat, & eius ecclesiæ recognoscendæ initium facere; quod necessarijs de causis in id tempus distulerat: Sed erat de Dominicæ illius cultu retinendo sollicitus, quam Mediolanensis Quadragesimæ caput esse, postremò etiam Pontifici probauerat. quo die item solenne illud sacræ communionis conuiuium cum filiis suis cupiebat celebrare. Itaque Mediolanum venit, sexta ante ipsam Dominicam diem se

ria: vbi incredibile est, quantum gaudij, & iucunditatis, inuisus ille dictus, & intolerabilis, aduentu suo excitauerit in vniuersa ciuitate. Hora igitur qua eum ingressurum audierant, frequentes fuere Mediolanenses in vijs, quibus erat transiturus: audito autem campanarum sono, qui eo appropinquante, sacri honoris causa; in omnibus ecclesijs præscriptus erat; repente concursus fuit maximus; ita ut viæ amplæ, & longissimæ ab orientali porta vltima, ad maiorem ecclesiam plane completerentur. immo quamplurimi extra muros prodire obuiam Patri desideratissimo. Et mulier quædam pietati insigniter dedita, moram, ut alij, non ferens, ad passuum duo fere millia progressa; ut Carolo propinqua fuit, muliebri verecundia omissa, quasi mentis minime compos, sese ad mulæ pedes lachrymans abiecit. Igitur Carolo ingrediente, tum charissimum ab eo salutaris signi beneficium auide excipiebant; tum passim mares, fœminæque præ gaudio lachrymabantur: neque piæ voces continebāt. En venit, iam adest Pastor noster, quem negabant reuersurum. plurimi reuerentia propemodum ex abundantia gaudij, & amoris abiecti; nisi hanc maiorem ducere velimus reuerentiam; minime se à vestimentis, aut iumento saltem tangendo continebant. ut sæpe circa Carolum constipati sese inuicem comprimerent. alij non contenti semel vidisse; crucisque figura paterna manu signatos esse; præcurrebant, & rursus expectabant, ut cumulatiùs explerent desiderium suum: qua specie religionis plenissima, publica que amoris præcipui significatione, neque alij multi, neque Carolus ipse, lachrymas tenere poterat. Recta venit ad ecclesiam maiorem: ibi precatus, ad altare manus ascendit; populo, qui ut in maximis celebratibus templum illud impleuerat, celebriter benedixit; & cum gaudio,

gaudio, paceque dimisit. Honos, & concursus ille, totus amoris, ac pietatis fuit, nihil fuci, nihil ambitionis, aut industriae. ciuitatis rectores: aut principes, viri, si vnum, aut alterum excipias, non affuere; ne displicerent in eo Gubernatori. hæc fere magnatum est miseria: vt humanis de causis, modo hæc, modo illâc impediti, piarum rerum saepe sint expertes. Sed domum postea salutatum magna frequentia, quasi tunc primum venisset, non autem sex tantum menses ab fuisset, sine mora confluerunt omnes; maxime cum ipse quoque Gubernator eiusmodi minime defuisset officio. Multa Carolus, vt solebat Roma gregis suo attulit: nam præter globulos sacre indulgentiæ nomine insignitos: alia cœlestia dona, toti prouinciæ profutura impetrauit: ijs qui concionibus, qui celebriori Missæ, qui vespertinis precationibus festo die interessent: qui signum parochiæ suæ, sacerdotemque sequentes, ordine ad ecclesias, quando opus esset, pie procederent: alia, quæ litteris Pontificijs editis continentur. Die igitur dominico, de quo sollicitus fuerat, summo mane, sanctissimæ Eucharistiæ præbendæ operam dare cepit: & in eo, quamuis adiutoribus adhibitis, continenter perseverauit, donec tribus horis tantum nox abesset. quo tempore ægre quidem, sed tamen innumerabiles fere sine cœlesti illo cibo dimisit; cuius gratia tota die in ecclesia manentes terreno caruerant: at qui eodem tempore in ecclesijs quoque suis parochi eodem munere perfuncti erant. Cum ad eam horam perseverasset; quasi labore neque fractus, neque fessus; Vespertinarum tamen precum officio carere, quod ex veteri ecclesiæ instituto, Pontificialem ritum postulabat, hand concionandi munus omittere noluit. Ita diei celebritas bene; pieque admodum ei procedebat; vt sacris ab aurora ad

noctem perductis; clerus, populusque toto die in templo frequentissimus; plene tempus illud animæ daret, quod penitus solebat tribuere corpori. Sed Carolo concionante, noua turba, tubarum clangor, & strepitus equitum ex propinquo palatio interuenit. constituerat Gubernator quamquam edictum; & poena anathematis statim post factum subeunda, iam Caroli iussu renouata erat, eque strepem ludum eo die omnino committi: rogaueratque multos Mediolanenses; neque impetrauerat. itaque leuis armaturæ equites ex agro Papiensi, homines aduenas, per eorum ducem, minime aduenâ, & quod agebatur plane intelligentem, accersiuit: & ijs adhibitis, quando aliaratione non poterat, ludos fecit. ipse cum filijs spectator fuit. Eam rem vxor pro religioso animo suo molestissime ferens; cum viro persuadere non posset; filijs saltem imperauit, vt omnino abstinerent: ipsa vero eo tempore ad vespertina sacra concessit. Eum postea equitum ducem primo misere victum; & paulo post, cum e carcere aufugisset, miserius de improviso interfectum ciuitas vidit: Carolus in dolore, quem ex tali facto cepit maximum; id solatijs sensit, quod præclarissimam eo die Mediolanenses recti sui sensus, aperitissimamque dederunt significationem. quam ciuitatem voluptatibus, & spectaculis eo tempore, dieque in primis, nullo modo posse carere; & vsque ad seditionem propterea Carolo aduersari velle, etiam atque etiam affirmabant; ea ne regio quidem Gubernatori contra Caroli edictum obsequi voluit: & non modo cibus in Quadragesima vetitis abstinuit; sed ipsum diem totum in ecclesia religiosissime traduxit. quæ quidem laus non plebi tantum, aut sceminis tribuenda est: nam vel in ludis recusandis patritijs, & equites cõmuni patris

religioni pulchre fatifecerunt. neque dubitandum, si ludus ipse postea repetitus fuisset, quin vel ipso exiguo spectatorum numero caruisset. immo, & milites ipsi fortasse, quantum postea perspici potuit, parere libere recusassent. Ad vindicandum eiusmodi sacrae auctoritatis, ut videbatur, contemptum; Carolus qui ludum fecissent, auctoresque faciendi fuissent, generaliter anathemate notatos proposuit. neque enim facile militum nomina haberi poterant, cum eminentia facie cucurrissent: sicuti neque facile poterat probari Gubernatoris, aliorumve iussus. spectatores autem ecclesiae ingressu interdictos ad normam edicti denunciavit. Quicumque spectauerant, qui si consuetos concursus attendamus, pauci fuerunt, factum dolentes, ad Carolum statim, eiusve ministros, veniae causa, etiam ex ipsa Gubernatoris domo omnes conuolarunt: facileque impetrarunt: quod non animo edicti violandi, poenamque ignorantes, tantum ex curiositate quadam accessissent. ex militibus, qui ludum fecerant, multi supplices venerunt: idemque petierunt: quod nonnulli consecuti cum essent: alij enim edictum ignorauerant: alij minis compulsi erant: Gubernator eos in carcerem trudi iussit: immo, & typographum cum eis, qui scriptum denunciationis illius proponendum impresserat: iratus enim dicebatur, quod de suggestu se praesente illud recitauerat concionator. harum vexationum causam, ne res ad iudicium ecclesiasticum reuocaretur, aliam obtendebant. vulgo etiam ferebatur nonnulla Gubernatoris excusatio: illam anathematis sententiam valere non putasse, propter appellationem tempore edicti renouati interpositam: at Lupus mirifico animi ardore concionator Hispanus, & Gubernatorem priuatim reprehendebat; & publice magna libertate voci-

ferabatur: nimis indignum esse, sacramentum parui pendere: palamque ipsi, eiusque consiliarijs, sacraeque eorum confessionis ministris auctoritate diuina minabatur. Non multo post autem, tum qui carcere tenebantur, dimissi sunt: tum quibus opus erant, facultate Iubilei nomine a Gregorio concessa, liberari poenis ecclesiasticis potuerunt. quam concessionem Carolus, statis supplicationibus indictis celebravit. mox Brixiam contendit: eiusque res ecclesiae cognoscere iam tandem instituit. ac ad postremos Quadragesimae sanctos dies, Paschalemque celebritatem cum grege suo, agendam, reuersus, Gubernatorem domi salutavit; ob id in primis, ut hominem de ijs quae commiserat patrio animo moneret, corripereque. Fecit grauius, ut res postulabat: ea oratione homo visus est affici vehementer: & tamquam stupens sublatis oculis, Magnum est, inquit, ea induci in Mediolanensium mores, quae seruantur alio loco nullo. at eodem magis latandum erat, quo religiosius praecipuo Dei munere Mediolanenses, perfectiusque, pro naturae suae bonitate, ardoreque Pastoris viuerent. gratias tamen is Carolo egit; & abeuntem honore etiam maiore, quam solebat profecutus est: cuius aspiciendi potestas ei in posterum futura non erat: etenim multos iam dies haud bene valebat; cordis quodam cruciatu quandoqueangebatur: & nonnumquam viribus, sensibusque destitutus concidebat. febris demum vehemens illum celeriter confecit. de quo morbo paulo post festum Paschatis, Carolo Brixiam reuerso cum nunciato esset; de eo coram iuuando, praesertim, si quo animae vinculo ob superiora facta teneretur, amanter cogitare coepit. cumque nonnullos qui auderamus ea de re consuleret, a tam insigni charitatis officio, minime abducendum existimauimus. ita equis ad cursum

sum dispositis vsus, quoniam summa festinatione opus erat: paucis horis passuum sexaginta millium itinere confecto, Mediolanum venit; rectaque ad hominem iacentem accurrit. eum morti propinquum, nulloque, quod perspicere posset sensu, cum offendisset; mansit ibi tamen. donec efflaret animam: eaque omnia praestitit, quae tali casu ab amantissimo non dicam Episcopo, sed parcho possent expectari. vxori deinde, ob magnam praesertim eius pietatem, & filijs, quantum potuit, nullum a se officium ad leuationem, subsidiumque deesse passus est. mortui animae sanctissimi sacrificij, quod ipse fecit, statarumque precum celebritate vna cum suorum canonicorum collegio in templo Pacis, vbi sepeliendus erat, suffragatus est. in media Missa, cadanere in conspecto posito concionem habuit de morte, deque humanarum rerum conditione: quae officia, & nobilissimo Principi honori, & Carolo magnae laudi fuere.

Carolo Roma profecto, oblatum est rursus Pontifici libellus, in quo querelae omnes ad Carolum actis continebantur; & huc fere tendebant, vt ostenderent, Carolum multis praescriptis, iussisque populum Mediolanensem intoleranter premere: sancti Ambrosij instituta (diem illum primum Quadragesimae significabant) tollere. infamiae, atque adeo impietatis notam inurere ciuitati, cui seruandae tot remedia necessaria viderentur. ad quae breuiter Carolus, modestissimeque singillatim respondit: quae ageret, Mediolanensibus esse facilia; plurimis etiam iucunda: summo studio Ambrosiana instituta sese obseruare, & tueri: vt gregem suum, quod eius optima natura ferebat, postulabatque, optima disciplina institueret, curare: id non dedecori, aut infamiae illi, sed summae laudi esse, ac saluti. omnia idoneis argumen-

tis demonstrauit. Sed Pontifex quoque, tota negotiorum eiusmodi ratione iam bene cognita, ipse pro Carolo, notis manu sua libello appositis, respondit: neque vnumquam ab eo abduci potuit, quod praesente Carolo decreuerat. Cum autem id legati saepe memorarent; res Mediolanenses, aliorum locorum, Romae praesertim similitudine habendas: ea de causa existimatum est; consuetos cursus ad pallium quoddam consequendum; aliosque ludos eiusmodi, qui Romae ante Quadragesimam fiebant, iussu Gregorij tunc esse sublatos. quo etiam tempore Pontifex ipse, dum per eos dies alij voluptati seruirent, staret septem Urbis ecclesias cum multis Cardinalibus religiose visit. Sed litteris ciuitatis nomine Pontifici missis ita Pontifex respondit.

Gregorius Papa XIII. Dilecti filij, salutem. Ex vestris litteris, quas ternas diuersis temporibus accepimus, atque ex sermone oratorum vestrorum, cognouimus ea, quae de decretis dilecti filij nostri Caroli Cardinalis sanctae Praxedis, eiusdemque Pastoris vestri, nos scire voluistis; quaeque exponi vestrae ciuitatis, ac prouinciae multum interesse existimatis. Quod illius innocentiam, integritatem, vigilantiam, Dei gloriae, atque animarum salutis zelum in ecclesiastica disciplina restituenda, & tuenda agnoscitis; recte, sapienterque facitis. sic enim debitum virtuti testimonium tribuitis: dumque talibus factis letamini, vestram quoque pietatem, ac Dei timorem declaratis. Qui timent te, videbunt me, & letabuntur, inquit Propheta, idque magno cum fructu: reddit enim haec letitia vos eiusdem cum Pastore

Pontificis responsum ad Mediolanensem litteras.

Pontifex legatos Mediolanenses dimittit. litteras ciuitatis respondet.

CAP. X.

vestro corona participes. Sic enim Abraham pollicitus est Dominus, *Benedicentibus tibi benedicam, maledicentibus maledicam.* & quamquam vestra, bonorumque omnium opinio non sinebat nos suspicari quicquam à Pastore vestro grauius, aut secus quam par esset, decretum fuisse; tamen querelas expositas bonam in partem accipimus, laudamusque vestrum consilium eas ad nos deferendi, nostroque iudicio standi: sic enim facere decebat filios optimos; atque huic sanctæ Sedi addictissimos, quo nomine semper vos amauimus. Vt igitur vestræ postulationi satisfacere remus, considerauimus omnia quæ diligentissime: & quia rationi maxime consentanea, vobisque ad seruandum salutaria, & fructuosa esse iudicauimus; hortamur vos, vt ea prompto, atque alacri animo amplectamini; ac non modo nihil obsetis, sed vestris etiam studijs, auctoritate, opera, executionem adiuuetis: nos enim Cardinali ipsi in omnibus mentem etiam nostram aperuimus, & declarauimus: Neque vero ignoramus posse decreta ipsa in hoc initio videri nonnullis paulo duriora; sed euadent sua uia, ac facilia, si bona voluntas accesserit, quam debet quisque à Deo postulare, certissimeque expectare: angustia, atque aspera via est, quæ ducit ad vitam; si corruptam scilicet naturam spectemus: at si Dei gratiâ, Iugum meum suaue. Vbi vero ad obediendi voluntatem vsus etiam accesserit; experientur homines leuissima esse ea, quæ initio ducebant grauissima. Maxime autem debet

omnes consolari optima Pastoris voluntas: nihil enim aliud laborat, nisi de gregis sibi à Deo commissi incolumitate, & salute; quam etiam sua ipsius uia semper anteposuit, tanta cum charitate, quantam omnes perspexistis. Committite vos igitur eius manibus, quas vestris commodis, & saluti paratas, atque inservientes grauissimis temporibus experti estis: animumque inducite, talis, tamque. vestri amantis Pastoris decretis acquiescere, inque eo gratissimum vos Deo facere, vestroque officio satis facere existimate; sic enim fruemini ea pace, quam Christus tantopere commendauit.

Ræscriptum legati non reddiderunt: sed exemplum eius cum in consilio ciuitatis Carolus recitari curasset; Decuriones, quibus nihil minus cordi erat; quam ea legatio; quique acta Caroli, pioque conatus non infringi, sed confirmari volebant; neque responsum à legatis exegerant; & Pontificias litteras, vt gratas, & iocundas, quæ decebat reuerentia, & obsequendi voluntate acceperunt.

Erat ea de Philippo Rege Caroli opinio; vt quæcumque à Regijs administris in Mediolanensium moribus, ad Christianæ disciplinæ normam dirigendis impedimenta, difficultatesque incurreret; quascumque contentiones, oppugnationesque sustinerat; ea sibi minime euentura fuisse confideret, si cū Rege ipso nemine intercedente agere potuisset. Si quid durius ab eodem fortasse visum esset emanare, si quid minus potuisset obtineri: id aliorum vitio factum esse, qui res pro turbido suo sensu, animoque perturbato, corrupte referrent: Regisque, & consilij eius animos in Carolum incendere studerent. Vt eiusmodi vitaret incommodum, per

Nun-

Carolus ad Regem mittit, qui de suis, ministrorumque regionum rebus plene doceat. CAP. XI.

Nuncios præsertim Pontificios, sapius, quæ accidebant, quæ ipse sentiret, quæque fieri oportere iudicaret, ad Regem retulerat. sed quoniam publicis internuncijs, alijsve agentibus, qui vilitate modo negotium procurarent, res ipsa, uti erat satis persuaderi non videbatur; & negotia semper ad consilium recidebant, ibique, & civili quodam iudicio plerumque oppressa interibant, diu in animo habuit, sacri ordinis hominem mittere; qui simplici quadam ratione, & à consuetudine ceterorum negotiorum separata, utens, semel veritatem rerum omnium sincere, ac religiose exponeret: Caroli ipsius animum, & consiliorum, studiorumque intimam rationem aperiret; quæ item nominatim referri oporteret, quæ auxilio Regis indigerent, ea proponeret. Id genus agendi, Regi sperabat pro eius bonitate probatum iri. Huiusmodi consilium cum ad eam diem distulisset; fecit Gubernatoris novæ contentio, quæ nimium iam extramodum processerat; ut aliam moram interponere nollet; præsertim quia viri sapientes ita cum eo eensebant. Carolo igitur huius historiae scriptore ad eam rem uti constituit, quem ante Gubernatoris ægrotationem ad id inuitatum; neque mortis tempore plene instructum; post mortem nihilominus misit; quia non huius solius, sed omnium Præsidum etiam futurorum causa, missio illa necessaria videbatur. rem omnem secretò haberi constituit, ne quid contra quiscquam moliretur. In sinibus Lusitanæ Rex in vrbe, cui Pax Augusta nomen est, morabatur. eò Carolus cum peruenisset, prid. nonis Augusti, Regis adeundi, & alloquendi facultatem quærit: respondetur, nisi magna cum breuitate id fieri non posse; Regem in pos-

Pars III.

sessione Lusitani regni adipiscenda die, nocteque esse occupatum. deum impetrat, ut Regi nunciatur clericum Italum adesse; qui se ad eum litteras, mandataque habere de rebus magni momenti affirmet; petatque ut in eius conspectum modò venire liceat, ibi redditurum, litteras, & à quo, quamque ad rem missus sit; paucis dicturum: de cetero facturum, quod iuberetur. Cum Rex consensisset; tertio post aduentum die, clericus introductus breuiter vnde veniat, & genus mandatorum exponit: à Rege ipso audiri postulat; idque antequam nouus Gubernator provincie Mediolanensis deligeretur, tradit litteras. capsulam offert, in qua dimidiatum corpus infantis, ex ijs, qui Herodis iussu olim, infantis Christi Domini causa occisi fuerant, Mediolano allatum, decorè continebatur. Sacras reliquias Rex collaudat, flexo genu cum clerico veneratur; vultuque pie admoto tangit, quasi crucem formans. tum clericum gratias agere Carolo iubet de tali munere; & in scriptis, quæ agenda haberet, afferre. Clericus quæ posset scriptas sese allaturum respondit; sed plura etiam fuisse mandata, quæ referret verbis, quæ dedisset lecturum; quæque dicere vellet mox etiam auditorum, benigne admodum Rex pollicetur. post triduum Clericus quæ scribi posse existimauerat, ea ad Regem affert. quibus ille acceptis, iubet etiam dicere. Clericus cur eiusmodi ordinis hominem, & in eo potissimum tempore Cardinalis misisset, aperuit. nullo patrono, vel adiutore, immo nullo conscio, regium ipsum conspectum se recta petiisse: ut ita diuina tantum spectari, Dei causam agi, nihilque esse in toto negotium artium humanarum: satis intelligi posset. nonnulla de Cardinalis mente, consilij, animoque in Deum, in Ecclesiam, in Re-

li 3 gem

gem ipsum commemorauit, tum obsecrauit, ut cum talis causa tali ratione ageretur; ne ad publica consilia, neue ad ciuilibus prudentia homines deferri uellet; sed secum haberet, aut cum religiosis tantum uiris iuberet communicari. Addidit, quae hoc modo breuiter perstringi possunt: De iuris, potestatumque controuersijs nihil se dicturum; eas Cardinalem iudici summo relinquere, Romae diri mendas, quibus satisfecit se crederet, cum ecclesiae argumenta, testimoniaque tantum iussisset supeditari. de moribus, de spiritali disciplina, de progressu pietatis populi Mediolanensis, de diuino honore, gloriaque sese acturum. horum causa dolere Cardinalem, & conqueri, cum plurima, quotidie magistratus impedimenta rebus ijs afferrent; quae salutariter, singularique adeo uirtute Mediolanenses alioqui facere posse, multis argumentis, factisque ipsis clare demonstraretur. Boni plurimum illos disturbasse primo; si non de iurisdictione controuersijs excitandis; quod tamen ipsum episcopalis administrationis vim, cum multorum salute coniunctam, non parum retardauerat, at earundem certe causarum agendarum ratione; tum contentionibus studiose faciendis; omnino ijs committendis, quae ad episcopalem dignitatem, & ecclesiasticam auctoritatem offendendam, sacrasque sententias contemnendas ex se pertinerent: quod quidem uel maximum esset uia salutaris impedimentum. Vi pro iure adhibita, ecclesiae ministro manum iniectisse; inuisitata asperitate publice quassato exilium denunciasse. Terribili edicto promulgato, licet aliud uerba spectare uiderentur, re ipsa forum ecclesiasticum scribis, notarijs, ministris omnibus spoliatum fuisse. Quas res facientibus immineret anathematis pena, eas saepius attigisse. eadem affe-

ctos poena; neque consuetudine reliquorum, neque rebus agendis, ut ius, fasque erat, abstinuisset: publicis factis quodammodo professos, non timere se grauissimam Ecclesiae poenam. Multa eiusmodi narrare posse singillatim, quae tamen putaret iam ad regias aures peruenisse. Discere superiorum exemplo nimis facile licentiam, & contumeliam eiusmodi, inferiores. ita neque improbos contineri; neque imbecilles animos sustineri posse. Plurima facta suppetere, quibus, uel impedito Praesulis officio, improbis peccandi licentia relicta erat; uel proposito Magistratum exemplo, ex priuatorum audacia, contumaciaque, despecta fuerat, sacrosancta fori ecclesiastici auctoritas; & rebus, personisque sacris uis illata. Sed uel pauca satis, superque esse; prorsus inaudita, & tali tempore, talisque Regis imperio indignissima. Quomodo enim remoto Magistratum exemplo, uel potius auctoritate; pauci clerici tantum animi, atque audaciae sumpsissent; ut Antistiti suo Cardinali publice resisterent; sicarios districtis gladijs obijcerent; detruderent ecclesiam, & pene precipitem agerent: & praeterea etiam publicis scriptis notare auderent? quomodo imbelles homines contra eundem coniurassent; teterimusque apostata tantum facinus suscepisset, ut sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalem, sacris occupatum tormento conaretur transuerberare? ut nihil diceretur de sceleribus, quae nonnulli, presbyteris etiam in ipsa ecclesia cedendis, commississent. Non longe abesse perditos mortales haereticos, immo etiam saepe adesse commercij causa: quibus ecclesiasticam potissimum auctoritatem destruerere propositum esset; ut eo quasi fundamento disturbato, omnis disciplina, pietasque corrueret. Quidnam causa tandem esset, ut tantum con-

ventionis, & pugna iurisdictionis causa susciperetur, non satis intelligi. sed tamen ita esset, vt magistratus videri volebant: quid ad iurisdictionem; nouas semper aduersandi, calumniandique causas querere: sic cum sacro Pastore, patreque, vt cum aduersario, vel hoste fere se habere: regia rei nomen ad remotissima trahere: perturbatisque animi sui motibus semper obtendere; id quod inter alia Cardinalis non mediocriter doleret. Ita iactatum palam; Cardinalem viam sibi latenter parare ad ditionem Mediolanensem occupanda; eum scilicet, qui opibus abiectis, posthabita hominum gratia, totum se Deo dicasset. Suspicionem verbis tantummodo elatam, nimis indignum erat, at ab ipso Praefide provinciae factis fuisse confirmatam. arcem Arouensem propterea Borromeijs ereptam; si delissimamque Regi familiam quodammodo notatam; id vero quale esset, grauisimo Regis ipsius iudicio relinqui. Non absimili nomine priorum hominum societates esse dissipatas; quasi exercitum quendam sibi ex ea pia, imbellique multitudine Cardinalis sibi compararet. quae cum in sacris aedibus ornandis: sacroque cultu honestandis, antea curam, operam, laborem, pecuniam pie poneret; dieque Deo dicatos, bene factis, precationibusque sacris obeundis consumeret: ad otium, gulam, luxuriam, malas omnino artes magna ex parte conuersa, & dilapsa erat. in qua quidem vastitate, cum pijs omnibus dolendum esset vel maxime; dixerunt quidam tamen gaudentes, repertum tandem, quod Cardinalem in corde acriter pungeret: quasi clare aperientes, quod obscurum alioqui magnopere non erat: non quae regio imperio vsui essent, curari; sed quae Cardinali essent iniucunda. Ita choreas, & saltationes quas iam fere sacrorum hominum cura, & labor excluderat,

deleueratque; restitutas, & defensas: vnde rixas, homicidia, turpes amores, quotidie proficisci: non modo vsus doceret; sed Gubernatorum ipsorum edicta demonstrarent; quibus expressa multorum, grauiumque malorum causa, olim ex prohibita fuerant. ita sacros dies, qui ob animae commodum, ac salutem sunt; instituti; corpori, voluptatique datos: matres, foeminaeque innumerabiles à rebus animo fructuosas, ad perniciosas voluptates abstractas. Eò venisse postremum Gubernatorem: vt contra edictum Cardinalis, anathematis sententia munitum, ipso dominico die, & eo, qui caput esse Quadragesimae declaratus erat, ludis equestribus operam dare Mediolanenses curauerit: cum id impetrare non potuisset, induxisse, ac pene coegisse ad id homines externos: ipsum vna cum filijs astitisse. Si haec omnia fortasse publici iuris, potestatisque tuendae speciem aliquam habere viderentur: etiam ad longinquiora multò, indignioraque Principem venisse: quae nullo modo possent consueti nominis integumentis inuolui. Ciuitatis Decuriones nihil eiusmodi cogitantes, & ab ijs contentionibus alienos, sollicitasse, impulisse; vt multa quae Carolus vitiorum reprimendorum, pietatisque augendae gratia fecerat; ad Pontificem deferrent; eaque veluti iniuste, vel sine causa, & cum ciuitatis magno incommodo facta, rescindi postularent. compulsos semel, atque iterum per litteras fecerunt; demum pene coactos, nobilem legationem magno sumptu Romam mittere, cum querelis, vndiq; studiosissime conquisitis. Inuitatos, instigatosque multos, vt querelas contra Carolum, eiusque presbyteros per dioecesim Vicarios afferrent. eorundem actiones examinatas diligenter; inuestigatumque si quid aliquo modo ipsi, aut etiam vrbanis Vicarij of-

fendissent. si ex clero; si ex coenobijs
 etiam muliebribus esset; qui archie-
 piscopi sui præscriptionibus vellet
 contradicere; eius causam prompte
 susceptam; studiose defensam. quæ
 omnia licet regij iuris conseruandi,
 defendendive specie, nullo modo
 possent honestari: quia tamen regio-
 rum ministrorum fuerant consilio
 administrata; studio procurata; pa-
 trocinio defensa; regio nomine acta
 viderentur; adque eò indignius, quò
 regia mens ab ijs omnibus esset alie-
 na; de quo Cardinalis nihil dubita-
 ret. Ne illud quidem prætermis-
 sum; vt concionatores, honore, gratia,
 frequentique conuentu allectos in-
 ducerent; qui recte sensus hominum
 voluptariorum defenderent, Caro-
 lique rebus obrectarent. Ita quan-
 tum in ipsis fuisset, omniū ordinum
 animos ab Episcopo suo auertisse: ac-
 ta, conatusque omnes euertisse; nihil
 reliqui fecisse. magnam re ipsa; im-
 becillis animis præsertim, attulisse of-
 fensionem, maximumque detrimen-
 tum. si totius ciuitatis perturbator
 verè fuisset; vti quandoque fuerat ab
 aduersarijs appellatus; durius agi fe-
 re non debuisse. quid simile vniquam
 Cardinalis in eos tanta oppugnatio-
 nis quid culpæ sustineat; eum nesci-
 re; nisi illud vere sciret; ob vitæ suæ
 errata, multò se atrociora; quàm ea
 que Dominus permiserat; comeruif-
 se. quantum quidem perspicere; & a
 Deo assiduis precibus suis; alienisque
 consequi potuisset; id fieri semper;
 eamque ratione omnibus in rebus ad-
 hiberi studuisse, quæ Deo gratior vi-
 deretur. De eius mente, ac volūrate;
 de dominandi, alienive vsurpandi cu-
 piditate; quid post talem, totque anno-
 rum Antistitis vitam, demū ad talem
 Regem opus esset, pluribus. De legiti-
 ma, iustaque agendi ratione suadē af-
 firmare Cardinalem; non pepereisse
 se vniquam sumptibus, vt viros doctos
 & grauissimarum rerum vsu exerci-

tatos, tum pios quoque; id quod nosse
 omnes poterat; apud se haberet; quo-
 rum iudicio, & sententia; omnia re-
 cte, casteque gererentur. De modera-
 tione agendi cū magistratibus; alijs-
 que laicis hominibus; de seruādo mo-
 do; ad eos retinendos, conciliandos-
 que accommodato; quantum sibi cō-
 scijs esset, id studiose curasse. at mul-
 ta sæpe non incommodè minus, quàm
 temerè iactari. si quid decerneret
 Cardinalis; si anathematis sententiā
 ferret; si paulo liberius agere videretur;
 id vbique dissipari, prædicari
 augeri sermone; libere nimis, atque
 aultere factum; subito sacra potesta-
 tis gladium districtum. nescire autē
 homines, quæ, quantaque is dissimulasset;
 quid prius priuatim rogasset;
 hortatus esset; etiam, atque etiam monuisset.
 quæ si palam fuissent; diuersam
 opinionem omnino futuram. Enumeraturum se multa,
 & grauius facta, si Rex iuberet, in quibus iniuriam
 Ecclesiæ Cardinalis dissimulasset; hominibusque
 turbide commotis condonasset. quotiescumque ec-
 clesiastico gladio vsus esset, eum videri
 sibi fecisse coactum; quia sine graui-
 ssima culpa ecclesiæ suæ ius nō posset
 deserere; quod tueri etiam singillatim
 Pontificia auctoritate iuberetur. Non
 ignorare Cardinalem, multa molli potius
 brachio, cohortationibusque curanda,
 & efficienda; quàm iussis, poenisque
 instigendis. at ob contumaces, perditosque,
 qui non exiguo numero his temporibus
 vere, pijs, christianisque permitti sunt;
 iustis etiam sæpe, animaduersionibusque
 agendum. Vnum ei modum eum id sedulo
 cogitaret, tandem videri, vnamque
 rationem satisfaciendi magistratibus;
 pacisque, & quietis, vt vulgo putatur,
 conseruandæ; cohortari, obsecrare; si
 recusaretur, cedere; ius suum remittere.
 quod tamen semel factum; iterum paulo
 post, & in re grauiori esset faciendū;

&

Et eodem modo deinceps: ut abiecta demum pastorali virga, celeriter ipsa quoque vox pastoris prorsus contemneretur. De rebus ipsis, quæ is ad populi salutem instituisset; partim, verum quæ fierent ad rem pertinentent, & vere apta essent ad fidelium utilitatem; partim essent ne iuste, legitimeque facta, & iudicata; hæud difficulter existimari posse; primo quidem ex ratione, maiorumque exemplo, si locus daretur; deinde iudicio Pontificis: qui vel ipsis litteris, monitisque ad civitatem datis, satis ostenderat quid sentiret: sæpe etiam ipso regio iudicio, cum vera nunciata sunt. Sed euenta quoque ipsa, & fructus ex aucta populi pietate perceptos, magno esse argumento; quæ quidem mallet Cardinalis Regem alia via cognoscere. Si in tanta Magistratum alienatione, clerus, populusque id profecisset, quod omnium bonorum opinione, prædicationeque ferrebatur; iudicari posse, quid facturus esset ipsæ fauentibus. Non esse inuoluentum silentio, quod plurimorum sententia fuerat existimatum: multos diuino iudicio morte multatos, qui sacrum anathema parumpenderant, vel Ecclesiæ auctoritati studiose fuerant aduersati: quæ quidem existimatio tum numero mortuorum, tum conditione, rationeque mortis confirmaretur. Dictatum etiam à nonnullis qui videri vellent æquiores; Cardinalem, quamuis pijs, salutaribusque institutis, nimis tamen populum vrgeret; & præstantiore, seu ioreque disciplina premere, quam multitudi- ni conveniret, sed in eo genere Cardinalem affirmare, fidemque, ut de re spectata, & bene cognita facere; populum Mediolanensem à voluptatibus, & vitijs ad salutare exercitatio- nes, & ad alia, quæ nimis exquisita, & perfecta quidam appellarent, tradu- ci posse; idque non modò sine publi- co tumultu, quæ sine causa aduersa-

rijs sæpe commemorassent; sed magna etiam omnium ordinum consensione: si modò ipsi non impedirent, quorum erat officium adiuuare potius; & fauere optime tenere Cardinalem, quid de Mediolanensibus suis posset polliceri. Quod si etiã aliqui se difficiles præberent, quemadmodum pro humana conditione necesse esset: propter paucorum cõtumaciam non esse tamen deserendos omnes: immo conandum, ut ipsi quoque ad sanitatem reducerentur. Cogitari posse, quale illud esset; nolle rectores civitatis, ut populus ultra visitatum quemdam, communemque modum in christiana disciplina prouehere- tur, si posset, & facile posset. ut in sin- gulis hominibus, ita in singulis po- pulis variam esse posse vitæ ratio- nem, diuersumque virtutis gradum: dedisse Deum Mediolanensibus, quod alijs fortasse non dederat. Episcopi esse necessarium officium, animas sibi commissas velle; studereque virtutis, pietatisque summis ornamentis esse instructissimas. eodem quoque recto- ris laici munus referri; si modò recte pieque res penderetur. Petere Car- dinalem à Regia pietate, clementia- que per Christi Domini cruciatus, ef- fusumque ad salvandas animas inesti- mabilis pretij sanguinem; provide- ret in reliquum tempus, ut non solùm non impediretur, oppugnareturve, sed in conatibus, laboribusque ani- marum causa susceptis subleuaretur, id maxime decere tam illustrem tan- ti Regis pietatem: cuius nomine alio quidem loco, in perfidos catholicæ Ecclesiæ perfugas pie, fortiterque bellum geri; alio autem contra Dei ministros, actaque populis saluta- ria pugnari, nimis indignum esset. Mentem suam plane declarare vel- let, eaque mandare; ex quibus recto- res provinciarum, magistratusque intel- ligerent; ad regiam rem, Regis ipsius iu- dicio, minime pertinere; immo con-

era illius esse voluntatem contentio-
nibus eiusmodi; vel quoquo nomine
illæ appellandæ essent, sese dare: ne-
que retinendi tantum imperij, vesti-
galium conseruandorum, iuris di-
cendi se esse ministros; sed morum
etiam regendorum; conseruandæ
pietatis; & augendæ; quantum qui-
dem tum pro sua auctoritate ipsi fa-
cere; tum in reliquis sacerdotis Dei
adiuare, eorumque studijs fauere, ac
inseruire possent. Recordari Cardi-
nalem qua conditione Dominus
suos inuitaret, curas, dimicationes,
perpersiones, sæpe etiam cruciatus
ijs subeundos, seque quod diuinæ o-
pis robur esset, ad id paratum esse. cu-
pere tamen in tali Principis ditione;
& ab eius ministris non sustinere.
quin etiam omnino sibi curandum,
ne per alicuius peccatum ea, vni-
quam sustineret. nemini penitus eum
concedere, qui regiam potestatem,
auctoritatemque in imperio Medio-
lanensi saluam vellet. debere hoc ius-
titia, Deoque; debere iustissimi Re-
gis pietati; debere patriæ; sibi que ip-
si, qui sub illius imperio natus, & ab
eo varie, multumque vna cum patre,
fratreque ornatus; eidem se; quan-
tum per fidem, officiaque summo ter-
ræ, cœlique Imperatori debita lice-
ret; omni tempore gratum præstare
vehementer cupiebat. In moribus
Mediolanensium recte, pieque, vt
quidem voluerat, moderâdis, multò
se magis regiæ rei, dominationique
tribuisse; quam qui minuta quædam
tanto studio in lictorijs obsequijs, ap-
pariturisque ecclesiastici fori sine
caussa persequerentur: qui contra po-
tius tantum ex regijs rebus detrahe-
rent, quantum Dei ministris incom-
modarent. quò magis fideles Chri-
sto Domino, populi forent: eò fide-
liores etiam suo Regi iusto, catholi-
coque fore. Addidit Clericus, ex om-
nibus quæ tetigisset, alia quidem sa-
tis esse, si testata essent apud Regium

animum, vt quid sibi credendum
post hæc, quid respondendum, quid
mandandum esset, in rebus ad eccle-
siam Mediolanensem pertinentibus;
apud se pro pietate, iudicioque suo
statueret: ex quibus, si quid explica-
tius, pleniusve cognoscere vellet, se
præsto futurum; argumenta, scripta-
que suppeditaturum. Alia vero, in
quibus factò opus esset, quæque à Re-
gia benignitate opem expectarent,
separatim descripta, fufusque in ob-
latis libellis explicata iam tradidit
se; vel ab impugnatione, magistra-
tum liberâda: vel eorundem auxilio
perficienda: vel ab ipsis omnino im-
peranda, sese iterum Cardinalis verbis
suppliciter petere, vt ea omnia, con-
silio, iudicio, sapientiaque expend-
ret, ac ponderaret sua: aut certe non
vulgaris sensus, pietatisve homines
adhiberet in consilium. Ea Rex atten-
te cum audiisset; habere se Cardinali
gratiam dixit; quòd ea relata illi esse
voluisset: habiturum se eorum ratio-
nem: quædam plenius cogitaturum;
communicaturum etiam quæ opus
esset, cum idoneis viris: significaturum
postremo, quid Clerico ipsi faci-
endum esset. Post paucos dies nun-
ciari iussit, delectum a se Didacum
Clauisum ordinis Dominicani, qui
ei à sacris confessionibus erat; cuius
opera in propositis rebus plenius co-
gnoscendis, consilioque in earum
deliberatione vteretur: eum clericus
adiret; & cum eo disereret. Dida-
cus pro sua prudentia de vnaquaque
re proposita, cum diligenter dies cõ-
plures egisset; & clericus esset dimit-
tendus: interuenit Regis ægrotatio;
quæ illum multos autumnis dies, ma-
gno cum vitæ discrimine tenuit: vt
victi Antonij, receptæque paulo an-
te Vlyssiponis lætitiâ Dominus mor-
bi dolore, vitæque regiæ periculo
compensare velle videretur. vix mor-
bo liberatus, negotium rursus admi-
serat; diemque dixerat, quo die cle-
ricus

ricus abiturus in eius conspectum veniret. Sed Annæ Reginae casus; quæ cum partu septem mensium obierat, adhuc profectioem clerici impediuit: non enim licebat in luctu, & quidem acerbo adire Regem, commemorandam vero hoc loco arbitror huius Reginae virtutem, quæ quidem in summo periculo; Regis, regieque domus, & ut existimandum est, reipublicæ christianæ charitate adeo commota dicitur; vt sese pro illius incolumitate deuoueret. commemorandus item rei euentus; nam & in vita Regi conseruanda eam Dominus adiuit; & piam ipsius accepit oblationem; quam perpetuæ salutis illi fuisse sperandum est. Cum primum igitur datum fuit, venit Clericus ad Regem; supplexque petit, vt eius voluntate discedere in Italiam liceret. Rex humanissime accepit: Cardinali nunciari iussit; cupere se vehementer eius precationibus assiduis iuari: & magnas ei de tali officio gratias agere: immo & clerico ipsi de eo quod fecisset, egit ipse. Litteris ad Cardinalem datis ea Rex tum respondit, quæ post gratiarum actionem, post eius pietatis commendationem moderationem etiam quandam in conon obscure requirerent. Didacus de moderata regendi ratione fusius litteris suis, doctèque disputauit. Duplex vero cum sit christianæ vitæ publice, priuatimque instituendæ ratio; vna, quæ rebus ad salutem necessarijs contenta est, altera quæ meliora semper, quantum possit, & præstantiora sequitur, illam magis probare plurimi videntur. potius eligenda non negant. quæ præstantiora sunt, sed difficultatem semper, humanamque imbecillitatem opponunt. at hæc pro varietate locorum, hominumque expendenda; varieque iudicanda cum sint: probatorum virorum iudicio, qui præsentibus, vsu præsertim diuturno, omnia cognouerunt, vi-

34.

dentur relinquenda. In voluptatibus licentem iudicandis plurimos vidimus rerum naturam spectare potius, quam vsum; cum sæpe non mala res obperniciosum vsum, vt malæ merito sint reiiciendæ. Confirmauit vero Didacus, capturum Cardinalem magnum illius officij fructum, ea ministris, in posterum danda esse mandata, quæ ei valde probarentur: iam delectum Gubernatorem, qui pietate, ceterisque animi ornamentis gratus admodum ei futurus esset. erat is Metinæ Sidoniæ, optima pietatis opinione Dux; qui postea tamen munus dimisit. ad hæc Didacus, gratum semper Regi fore dixit; quotiescumque vellet, eadem via cum eo Cardinalis agere. Atque re ipsa, præstitum est, quod illius verbis promissum fuerat. nam ex eo tempore satis ex sententia res Carolo successerunt. maxime vero Carolo Aragonio, Duce Terræ nouæ prouinciæ præfecto; pleraque fuerunt, quod ad civilem potestatem attineret, populi Mediolanensis salutis facilius, perfectiusque curandæ non mediocriter accommodata: quod ex sequenti historia perspicere licebit. Multis rebus significauit Rex, leuationem eam sibi gratam fuisse: multisque indicijs, quàm bene de Cardinali sentiret, quantique eum faceret, eo tempore demonstrauit: siquidem adeundi potestate clerico celeriter facta; satis longum eius sermonem, libenter audiuit: negotium multiplex, tali tempore; id quod neque facere solebat, neque fieri posse cubicularius putauerat; in bello, quod ei maxime cordi esse dicebatur; propeque in procinctu, humanissime suscepit. rem suo tantum, vt postulatum erat, & religiosi viri iudicio; qui ad consilium deferre consueuisset; existimauit: nam ita Clericus: re diligenter inuestigata, cõperit esse factum. præterea in maximo sui morbi periculo, cum ea Pacensis ciuitas, morbis, &

22.

annonæ inopiâ, caritateque valde
premeretur; de Clerico quæsiuit; si
quid opus effet, subueniri iussit. cum
morbo leuatus esset; item post Re-
ginæ mortem, citius eum, quam fa-
miliares omnino putarent, admisit;
ut alij exeteri, qui aditum eundem
quæ rebant, & domestici ipsi valde
mira rentur; qui cum Rege clerico
illi esset; cui ad eius conspectum adi-
tus tam facile pateret. Satis ampla
quoque præmia, ut est catholicæ ma-
iostatis liberalitas, eidem propofita

sunt; Mediolanensis ecclesiæ sacer-
dotia, quæ regis sunt cooptationis;
quæ vel ipse per Pontificis auctori-
tatem caperet; vel in propinquum
aliquem conferret. sed ea Clericus
recusauit. Hæc libenter commemo-
rauimus, ut Regis maximi pietatem;
& erga Cardinalem optimam volun-
tatem omnes intelligant; qui si ne-
mine interposito; aut vero priuata,
& simplici via inter se maturius e-
gissent; multò meliora sperari posse
videbantur.

[Faint, mirrored bleed-through text from the reverse side of the page, appearing upside down and largely illegible.]

[Faint, mirrored bleed-through text from the reverse side of the page, appearing upside down and largely illegible.]